

Dört Mezhebe Göre Namazlarda Kunût Duası Okumanın Keyfiyeti ve Hükümü

Yakup Mahmutoğlu¹

Mustafa Atlan²

Öz

Bu makalede, kunût duasıyla ilgili Hz. Peygamber'den gelen rivayetlere ve bu rivayetlerin nakline bağlı olarak fıkıh ekollerinin esas aldıkları bazı uygulama örneklerine, ortaya çıkan ictihâdî farklılıklara ayrıntılı bir şekilde yer verilmiş; konu hakkında öne sürülen görüşler hüküm açısından değerlendirilmiştir. Mevcut görüş ayrılıkları bir tarafa, dört mezhep açısından oluşan genel kanaat sabah namazı, vitir namazı ve Müslümanların karşılaştıkları belâ ve musîbet zamanları haricinde kunût duasının okunmayacağı yönünde olduğu görülmüştür. Bununla birlikte Hz. Peygamber'den gelen rivayetlerin ve uygulama örneklerinin farklılığı sebebiyle kimi fakihlerin bazı namazlarda kunût okumayı bidat, bazılarının sünnet kabul ettiğine ve yine bir kısmına göre kunût duası okumanın bazı namazlarla sınırlı tutulması gerektiği, bir kısmına göre de, belâ ve musîbet anlarında neredeyse tüm namazlarda okunabileceği şeklinde farklı görüşlerin ortaya çıktığına yer verilmiştir. Makalede son olarak, özellikle ülkemizin belli yörelerinde Hanefî ve Şâfiî mezheplerine mensup Müslümanların, namazlarda kunût duasının okunmasının keyfiyetine dair mezheplerinin ictihâd farklılıklarını gerekçe göstererek farklı mezhepten imama uymama ve cemaatle namaz kılmama eğilimi göstermeleri meselesine temas edilmiştir. Oysa İslâm'da cemaatle namaz kılmaya ibadetinin, sarâhatî/katiyeti ve önemli tüm mezhepler açısından müsellem ve ümmetin vahdeti ve birliği için çok gerekli olduğu bilinen bir gerçektir. Dolayısıyla bu çalışmada, kesin (kat'î) olanın zannî olana tercih edileceği gerçeğinden hareketle, mezhepler arasındaki görüş ayrılıklarının yine mezhep içindeki mevcut mutedil görüşlerle giderilmesinin mümkün olabileceği vurgulanmış, mezhep farklılığı sebebiyle yaşanan ihtilâfların sunulan çözüm önerileriyle giderilebileceği ifade edilmiştir.

Anahtar Kelimeler

Kunût • Namaz • Kiraât • Belâ • Musîbet

The Circumstance and Provision of Recitation Qunût Prayer in Prayers According to the Four Sects

Abstract

In this study, some application examples that were taken as a basis by the Islamic law schools according to the narrations originated from the Prophet and the conveyance of these narrations, the opinion differences that aroused and the opinions shared about the subject were evaluated from the provision point of view. Apart from the current divergences, the general practice from the four sects's points of view, it was foreseen that qunût prayer cannot be recite except morning prayer (salaat), vitr prayer (salaat), and during calamity and disasters experienced by Muslims. On the other hand, due to the difference of narrations originated from the Prophet and the application examples, it was stated that there are different opinions such that some Islamic jurists have accepted recitation qunût prayer as innovation during some prayers while others have accepted it as sunnah and also according to some of them recitation qunût prayer should be limited with some prayers while according to others it can be recite during all prayers in case there is a calamity or a disaster. Finally, it is observed that some Muslims in certain regions of our country, belonging to the Hanafi and Shafi'i sects tend to not obey the imams of different sects and do not worship together with the community because of their differences in the opinion about recitation circumstance of the qunût prayer during prayers (salaats). However, it is a well-known reality that clearness/certainty and importance of worshipping together with community in Islam, is acknowledged by all sects and is crucial for the unity of Muslim community (ummah). In the study, based on the fact that the absolute will be preferable compared to assumed, it is emphasized that these opinion differences between sects can be resolved by the mild opinions again in each sect and that the conflicts faced due to the sect differences can be resolved by the presented solution suggestions.

Keywords

Qunût • Prayer • Recitation • Calamity • Disaster

1 Sorumlu Yazar: Yakup Mahmutoğlu (Dr. Öğr. Üyesi), Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Dede Korkut Külliyesi, 69000 Bayburt, Türkiye. Eposta: ymahmutoglu@gmail.com

2 Mustafa Atlan (Yüksek Lisans), Bayburt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bayburt, Türkiye.

Atf: Yakup Mahmutoğlu ve Mustafa Atlan, "Dört Mezhebe Göre Namazlarda Kunût Duası Okumanın Keyfiyeti ve Hükümü," *darulfunun ilahiyat* 29/2, (Aralık, 2018): 379-407. <https://dx.doi.org/10.26650/di.2018.29.2.0011>

Extended Summary

Being the essence of all prayers recited in salah, the Kunût prayer had been read by the Prophet Muhammad and his Companions in Witr and Fajr salahs as well as in almost all compulsory salahs during the troubled and harsh times of the Muslims. However, various narratives and the practices of Companions about the Kunût recited in certain parts of the salahs performed in certain times have led the Islamic jurisprudence scholars to have divergences regarding the provision of the Kunût prayer. This study aims to discuss the wording of Kunût, which constitutes a special and important part of the salah, and when and where it is read in salah according to the four sects together with the evidence.

The Kunût prayer has been involved under the title of “Kitâbu’s-Salât” in the worships section of the Islamic jurisprudence books, especially in the prayer parts related to Witr and salahs, and again in subheadings related to prayer (and curse) in special cases such as trouble and evil, in a detailed manner. Reportedly, two independent studies were conducted recently on this issue. One of them is Bekir Kuzudişli’s postgraduate thesis “Kunût Hadiths and Their Evaluation” (Marmara University, Institute of Social Sciences, Istanbul, 2001) and the other one is Safar Safarov’s postgraduate thesis “Kunût Worship” (Necmettin Erbakan University, Institute of Social Sciences, Konya, 2017).

The word “Kunût” which includes meanings such as “obedience, awe, silence and standing up, chanting standing” can be defined in many ways as an Islamic jurisprudence term. Nevertheless, it can be said that generally, kunût means praying to Allâh by groveling during standing up in salah.

Although the Islamic jurisprudence scholars agreed that the Prophet Muhammad had recited the Kunût prayer in salah and prolonged the standing up before bowing, they disagreed on the details of in which salahs and in which parts of those salahs. Stated in outlines, the four sects had reached a consensus on that the Kunût would be read in three situations including the Fajr, Witr and in times when the Muslim community face terrible events, troubles, evils and harsh periods. In this study, the views of the four sects that put forward their opinions within the framework of the narrations that constitute the basis of the Kunût prayer and regarding the provisions of reciting it in Fajr and Witr salahs and in times of troubles and evils, have been addressed and examined with the evidence. Also, it has been observed that Hanafi and Shafi sects, which are common in the Eastern and Southeastern Anatolia regions, have occasional disagreements between them while performing salah with a congregation depending on their divergences due to these narratives’ conveyances. To overcome these disputes, various solutions have been proposed and evaluations have been made.

The findings were determined as follows:

(i) Reading the Kunût prayer during the Fajr salah is controversial among the Islamic jurisprudence scholars / sects. As a matter of fact, the Hanafi and the Hanbali say that

reading the Kunût except Witr is neither sunna nor permissible. According to the famous opinion of Mâlikî, reading the Kunût during the Fajr is favored, and according to the Shafiis, it is strong sunna. On the other hand, while the Kunût can only be read after bowing in the Shafii sect, it can be read both before and after the bowing in Mâlikî sect.

(ii) Reading the Kunût during the Witr is also controversial among the sects. According to this, the Kunût is read in one rakat of the Witr during the whole year both in the Hanafî and the Hanbali sects, and in the Hanafî, it is read before bowing and in the Hanbali, it is read after the bowing. It is not sunna to read the Kunût during the Witr in Mâlikî. According to a view of the Mâlikî, it is sunnah to read it in the last days of Ramadan, but according to another view, it is not. According to the authentic opinion in the Shafii, it is sunna to read the Kunût after the bowing during the Witr in the second half of Ramadan, whether Taraweeh salah is performed or not.

(iii) Although the four sects agree that the Kunût is read during troubles, evils and harsh periods, they disagreed on the details of in which salahs, in which parts of those salahs, with which wording and how it should be read. For example, while the Hanafî allows the Kunût to be read only during troubles, evils and harsh periods except for Witr, Hanbali states that it is reprehensible. Moreover, according to the respectable opinion of the Hanbali, in such cases, the Kunût is read only in Fajr and no one can read it except the president and his/her delegation, especially in the salahs other than the Friday salahs. The majority in the Shafii has allowed the Kunût to be read in all obligatory salahs at such times.

(iv) It is also seen that during the salahs performed with a congregation, the members of the sects with different views are not tied to one another but they eliminate these differences with certain intra-sectarian gentle opinions. In other words, this situation which occurs amongst mosque communities has been solved in two ways. One solution is that those of the Hanafî sect must act according to the opinion of Imam Abu Yusuf and they must certainly obey a Shafii imam reading the Kunût. The second one is that a Shafii person who performs the salah behind a Hanafî imam may not read the Kunût or he/she may read it if he/she is not going to miss the first prostration and in the end, he/she should perform an erratum prostration.

As a result, since to perform salah with the congregation is unquestionably accepted and encouraged by all sects, it is emphasized that the divergences about reading the Kunût during salah should not interfere with performing the salah with a congregation and it should not be brought to a level that would harm Muslims' community spirit.

Dört Mezhebe Göre Namazlarda Kunût Duası Okumanın Keyfiyeti ve Hükümü

İnsanın Yüce Yaratıcısı ile irtibatını düzenleyen ve canlı tutan ibadet/kulluk, niyete bağlı olarak yapılmasında sevap olan ve Allâh'a (c.c) yakınlaşmayı sağlayan özel itaat halidir. Bütün inanç sistemleri, inanılan yüce kudret karşısında kişinin aczini kabul ile boyun eğme ve kutsal bir bağlılık/bağlantı kurma anlayışını taşır. Bunun bir göstergesi olarak inanç sistemlerinin hemen hepsinde, söz konusu irtibatı gerçekleştirmek amacıyla ortaya konulmuş belli hareketlerden oluşan merasim ve ibadetler bulunmaktadır.

İslâm inancında, insanın her yönüyle temizlenmesini ve manevî terakkisini sağlayan ibadetlerin en başında namaz gelmektedir. O kadar ki, Yüce Allâh'a ve Hz. Peygamber'e (s.a.v) imandan sonra farzların en önemlisi olarak görülen namaz bu hususiyetleri ile "İslâm'ın en önemli vecibelerinden biri" olmuş, diğer ibadetlere göre daha çok öne çıkmıştır. "İslâm'ın ruhuna ve ibadet şuuruna uygun olarak yerine getirilmesi bizzat Allâh'ın emri" olan namaz bu yönüyle dinin direği unvanını olarak İslâm'ın kelime-i şهادetten sonraki en büyük ibadeti kabul edilmiştir.³

Namaz kılmak her mükellef (âkil-bâliğ) Müslümanın en başta gelen görevlerindedir. Namaz ibadeti, Kur'ân'a ve Hz. Peygamber'in uygulamalarına dayanmaktadır. Ne var ki, Kur'ân'da mücmel olarak yer alan namazın nasıl kılınacağına izahı Sünnet-i seniyye'ye bırakılmıştır. Kur'ân'da namazın kılınış şekllinden çok manası, ruhu ve gayesi üzerinde durulmuştur.

Namaz, belirli şekil şartları olan, rükünleri ve edepleriyle anlam bütünlüğü içerisinde yerine getirilen, saygı ve sevgiye dayanan samimi yalvarış ve yakarıştır. Dolayısıyla ruhunu adeta dua oluşturur. Sembolik hareket ve şekiller özü koruyan kabuk gibidir, biri olmadan diğeri eksik ve kusurludur. Kunût duası ise namazda okunan duaların özü mahiyetindedir. Çünkü kunût duası, Hz. Peygamber ve O'nun ashâbı tarafından vitir ve sabah namazlarında ve ayrıca Müslümanların geçirdiği sıkıntılı ve çetin zamanlarda, neredeyse tüm farz namazlarda okunmuştur. Ne var ki, bazı vakitlerde ikâme edilen namazların belli bölümlerinde okunan kunût duası ile ilgili rivayetler ve sahabe uygulamaları, İslâm hukukçuları (*fukahâ*) arasında tartışma konusu olmuş ve kunûtun hükümü hususunda farklı ictihâdların, kayda değer çeşitli görüşlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. İşte biz, bu çalışmamızda, namaz ibadetinin özel ve önemli bir bölümünü teşkil eden kunût duasının hangi lafızlardan oluştuğunu, namazda ne zaman ve nerede okunduğunu, Müslümanın duası ve yakarışındaki yerinin ve öneminin ne olduğunu dört mezhebe göre delilleriyle birlikte ele almaya çalışacağız.

3 Yakup Mahmutoğlu, "Hastanın Farz Namazları Oturarak Kılması Meselesi (Hanefi Mezhebi Bağlamında Bir İnceleme)", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, no 22 (Ekim 2013): 389.

Kunût duası, fıkıh kitaplarının ibadetler (ibâdât) bölümünün “Kitâbu’s-Salât” başlığı altında özellikle sabah namazı, vitir namazı ve namazla ilgili olan konunun içerisinde yer alan dua kısımlarında ve yine belâ ve musîbet (*nevâzil*) gibi özel durumlarda dua (ve beddua) okunması ile ilgili alt başlıklarda ayrıntılı bir şekilde yer almıştır.

Gerek hadis kitaplarında gerekse dört mezhebin temel fıkıh metinlerinde olsun kunût duasının tarihçesi, şekli, okunduğu yer ve zamanla ilgili bilgilerin bağlamı ve ele alındığı başlıkların farklılığı kunûtun okunmasına dair hükmün de mezheplere göre ihtilaflı/farklı olduğunu ortaya koymaktadır. Söz gelimi Hanefîler kunûtun, ilgili delillere yaklaşımları bağlamında sadece vitir namazında okunmasını kabul ettikleri için konuyu da bu başlık altında izah etmişler ve hükme bağlamışlardır. Şâfiîler ise, aynı sistematığı sabah namazında kullanmışlardır. Hâsılı kunût duası, fıkıh kitaplarında ibadetlerin salât bölümünde ayrıntılarıyla ele alınmış ve bu anlamda ciddi literatür oluşmuştur.

İbadetler fikhına dâhil olan kunût ile ilgili olarak, detaylı bilgi ve zengin literatür içeren çok sayıda klasik fikhî eserler olduğunu ve istifade edilen birçok eserin de kaynakça bölümünde tek tek zikredildiğini öncelikle belirtmek gerekir.

Bu konuda son zamanlarda yapılan müstakil çalışmalara gelince, yeterli sayıda olmamakla beraber örnek olarak, makalemizle benzerlik arz eden iki yüksek lisans tezinden özellikle bahsetmek isteriz. Bunlardan biri, kunût hakkında vârid olan rivayetler bağlamında yapılan, “Bekir Kuzudişli, *Kunut Hadisleri ve Değerlendirilmesi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2001” künyeli bir çalışmadır. Söz konusu tez, Ulusal Tez Veri Tabanından erişime açılmadığı ve bu sebeple muhteviyatı (konusu, kapsamı ve varılan sonuçlar) hakkında bilgi sahibi olamadığımız için bu çalışmanın alana katkısını tespit etme ve makalemizle mukayesesini yapma fırsatı da bulamadık.

Bir diğer çalışma ise, “Safar Safarov, *Kunût İbadeti*, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2017” künyeli olup konu, kapsam ve hedefler bakımından (fikhî bir inceleme olarak) bizim çalışmamızla büyük oranda benzerlikler arz etmektedir. Fakat tespit ettiğimiz kadarıyla bu son çalışma, çalışmamıza göre daha hacimli olmasına rağmen konu birçok başlık altında ama yüzeysel/genel olarak ele alınmıştır. Başka bir deyişle bu tez, hem mezhep içi ve mezhepler arası farklı görüşlere ayrıntılı olarak yer vermemiş hem de mezhepler arası görüş ayrılıklarından doğan ihtilaflar ve bunların cemaatle namaza etkisi hususunda çözüm önerileri getirmemiş olması itibariyle doyurucu gözükmemektedir. Ayrıca söz konusu çalışmanın kaynakça kısmında her mezhebin klasik fıkıh kaynaklarının bulunmaması mezheplerin temel fıkıh metinlerinden yeterince

istifade edilmediğini göstermektedir. Son olarak, tez başlığının “Kunût İbadeti” olarak tespiti de, kunûtun terim anlamıyla uyuşmamaktadır. Zira fıkıh terminolojisinde kunût bir ibadet değil, namazda özel bir yer olan kıyamda okunan duanın adıdır. Belirtmek gerekir ki, bahsi geçen tez çalışmasının farklı yönü, konuyla ilgili olarak Şia (Caferiye ve İmâmiye) mezhebinin görüşlerine yer vermesidir.

Kunût Kavramı

Kunûtun Kelime Anlamı

Bir şeye olduğu şekilde devam etme ve onunla sürekli meşgul olma halini ifade eden kunût, sözlükte; taât, huşû‘, sükût ve kıyam, ayakta zikretmek gibi anlamlar içermektedir.⁴ Şimdi bu anlamları, Kitâb ve Sünnet’te geçen kullanımlarından örnekler vererek biraz daha açalım:

İtaat (Boyun eğmek). “Allâh, çocuk edindi’ dediler. O, bundan uzaktır. Hayır! Göklerdeki ve yerdeki her şey Allâh’ındır. Hepsî O’na boyun eğmiştir” (el-Bakara 2/116) âyetinde kunût itaat anlamında kullanılmıştır.

Salât (İbâdet). “Ey Meryem! Rabbine divan dur. Secde et ve (O’nun huzurunda) rükû edenlerle beraber rükû et...” (Âl-i İmrân 3/43) âyetinde geçen kunût ise salât (ibâdet) manasına gelmektedir.

Sükût etmek (Susmak). Kunûtun sükût etmek anlamı için, Zeyd b. Erkam’ın aktardığı şu rivayet delil gösterilebilir: “Bizler namazda konuşuyorduk; kişi, arkadaşları namaz kılıyorken yanına sokuluyor ve onu konuşturuyordu. Ardından, “Allâh’a saygı ve bağlılık içinde namaz kılın” (el-Bakara, 2/238) âyeti inince bizler susmakla emrolunduk ve konuşmaktan da yasaklandık”.⁵

Kıyamı uzatmak. Hz. Peygamber’e, hangi namazın daha faziletli olduğu sorulduğunda, Nebî (a.s): “Kunûtu uzatmak”⁶ diye buyurmuştur. Burada kunût kıyamı uzatmak anlamında kullanılmıştır.

4 Ebu’l-Fadl Cemâluddîn Muhammed b. Mukerrem el-İfrîkî el-Mısırî İbn Manzûr, *Lisânu’l-‘Arab*, (Beyrût: Dâru Sadr, h.1414), 2: 73; Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, (b.y.: Eser Neşriyat, 1971), 2: 807; Mahmutoğlu, “Hastanın Farz Namazları Oturarak Kılması Meselesi,” 391.

5 Hâfız Zekiyuddîn Abdulazîm el-Munzirî, *Muhtasaru Sahihi Muslim*, thk. Usâmuddîn es-Sabâbetî, (Kâhire: Dâru’l-Hadîs, 1423/2004), 112; İbn Manzûr, *Lisânu’l-‘Arab*, 2: 73.

6 Ebu’l-Huseyn b. el-Haccâc Müslim, *Sahihu Muslim*, thk. Muhammed Fuad Abdulkâkî, (Beyrût: Dâru İhyâi’t-Turâsi’l-‘Arabî, ts.), “Salât,” 756.

Dua. İmâm Nevevî (ö.676/1277), “kunût” kelimesinin sözlükte hem dua hem de beddua etmek anlamına geldiğini söylemektedir. Burada kunûtun, ‘*kânete lehu (onun için dua etti)*’ ve ‘*kânete aleyhi (ona beddua etti)*’ kullanımlarını örnek göstererek sözlerini delillendirmektedir.⁷

Kunûtun Terim Anlamı

Bir fıkıh terimi olarak kunût, içerdđi çeşitli anlamlar itibariyle birçok yönden tarif edilebilir. Söz gelimi, “taatte bulunmak, dua etmek ve herhangi bir şerden kurtulmak ya da hayrı elde etmek için namazda Allâh’a sığınmak”⁸ diye tarif edildiği gibi, “vitir namazında ve bazı farz namazlarda okunan bir dua çeşidi”⁹ olarak da tanımlanmıştır. Esasında bu iki tanım arasında, biri genel diğeri özel olmak dışında pek fark yoktur. O kadar ki, her iki tanımda da kunûtun, namazda kıyam esnasında divan durarak Allâh’a dua etmek olduğu vurgulanmaktadır. Nitekim ilk tanımda kunût, kıyamın, bir tekbir alarak sonrasında okunacak duayı da içermesi yönüyle daha genel, ikinci tanımda ise, kıyamda alınan tekbirden sonra okunan dua olması yönüyle daha özel anlamda kullanılmıştır. Bu özel anlamıyla kunûta, kunût içinde kunût demek de mümkündür.¹⁰ Bu sebeple, -Ezherî (ö.370/980), Takiyuddîn İbn Teymiyye (ö.728/1328) ve İbn Allân’ın (ö.1057/1647) belirttiği gibi-, fukahâ nezdinde kunût, namazda özel bir yer olan kıyamda okunan duanın adı¹¹ olarak da tanımlanmıştır.

Mezheplerin Namazlarda Okunan Kunût Duasına Bakışı Açısı

Hiz. Peygamber’in namazda kunût duasını okuduğuna ve rükûdan önce kıyamını uzattığına dair fakihler arasında görüş ayrılığı yoktur. Burada görüş ayrılığı, Hiz. Peygamber’in kunût duasını hangi namazlarda ve namazların neresinde oku-

7 Ebû Zekeriyya Yahya en-Nevevi, *Tahriru Elfâzi’t-Tenbih*, thk. Abdulğani ed-Dakr (Dimaşk: Dâru’l-Kalem, 1407/1987), 73.

8 Muhsin Koçak, “Kunut,” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 26: 380.

9 Hamdi Döndüren, “Kunut,” *İslam’da İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi* (İstanbul: İFAV Yayınları, 1997), 3: 82.

10 Bk. Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, 2: 808.

11 Ebû Mansûr Muhammed el-Ezherî, *ez-Zâhir fî Ğarîbi Elfâzi’s-Şâfiî*, thk. Mes’ad Abdulhamîd es-Sa’denî, (b.y.: Dâru’t-Talâ’i, ts.), 70; a.mlf., *Tehzîbu’l-Luğa*, thk. Muhammed Mur’ib (b.y.: Dâru İhyâi’t-Turâsi’l-Arabî 2001), 9: 66; Takiyuddîn Ebu’l-Abbâs Ahmed b. Abdilhalîm el-Harrânî İbn Teymiyye, *Câmi’u’r-Resâil*, thk. Muhammed Reşâd Sâlim (Riyâd: Dâru’l-‘Atâ, 1422/2001), 1: 7; Muhammed Alî b. Muhammed Allân el-Bekrî es-Siddîkî İbn Allân, *el-Futuhâtu’r-Rabbâniyye ‘ale’l-Ezkârî’n-Neveviyye* (Beyrût: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1425/2004), 2: 194; Sa’dî Ebû Habîb, *el-Kâmûsu’l-Fıkhî* (Dimaşk: Dâru’l-Fikr, 1408/1988), 309.

duğuna yönelik olmuştur. Teferruatdaki görüş ayrılıkları bir yana, dört mezhep, kunût duasının sadece sabah namazı, vitir namazı ve ümmetin başına gelen korkunç olayların; belâlar, musîbetler ve sıkıntılı süreçlerin yaşandığı zamanlarda olmak üzere üç yerde okunacağına kâil olmuşlardır. Biz, burada, kunût duasının dayanağını oluşturan rivayetler çerçevesinde görüşler ortaya koyan dört mezhebin, sabah ve vitir namazları ile belâ ve musîbet zamanlarında kunût duası okumanın hükmü hakkındaki görüşlerini delilleriyle beraber ele alacağız.

Sabah Namazında Kunût Duası Okumak

Sabah namazında kunût duası okumanın hükmü hakkında fukahâ arasında görüş ayrılığı mevcuttur. Nitekim bu konuda mezheplerin yaygın görüşlerini şöyle zikredebiliriz.

Hanefî Mezhebinde. Vitir namazı dışında, -sabah namazında ve diğer namazlarda-, kunût duası okumak sünnet olmadığı gibi meşru da değildir.¹² Hanefiler, “Resûlullâh sabah ve akşam namazlarında kunût duasını okurdu”¹³ hadisinin neshinde ittifak etmişlerdir. Söz gelimi Ebû Osmân en-Nehdî (ö.100/718-19) bu durumu, “Ben Ebû Bekir ve Ömer’in arkasında namaz kıldım, hiçbirinin sabah namazında kunût okuduğunu görmedim” sözü ile desteklemektedir.¹⁴ Ebû Hanîfe (ö.150/767), sabah namazında kunût duası okumanın bidat olduğunu söylemiştir. Vitir namazında kunût duasını okuyan Şâfiî mezhebinden bir imâma, Hanefî olan bir kişi uyabilir. Ancak hükmü nesh edildiği için sabah namazında kunût duasını okuyan Şâfiî bir imâma, Hanefî olan birisi uyamaz. Ebû Yûsuf (ö.182/798) bu konuda farklı bir görüş öne sürmüştür. Ona göre, cemaatle namazda mutâbaatın herhangi bir sakıncası yoktur. Çünkü burada mutâbaat asıldır. Kunût duasının okunması ise icthâdî bir mesele olduğundan, asıl (*yakîn*) olan bir şey tartışmalı (*şekk*) olan bir şeyle terk edilemez.¹⁵

12 Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl es-Serahsî, *el-Mesûr* (Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, 1414/1993), 1: 65; Ebû Muhammed Alî b. Zekeriyâ b. Mes'ûd el-Ensârî el-Hazrecî el-Menbecî, *el-Lubâb fi'l-Cem'i beyne's-Sunneti ve'l-Kitâb*, thk. Muhammed Fadl Abdulazîz el-Murâd, (Dimaşk: Dâru'l-Kalem, 1414/1994), 1: 177.

13 Muslim, “Mesâcid,” 678; Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef fi'l-Ehâdisi ve'l-Âsâr*, thk. Kemâl Yûsuf el-Hût, (Riyâd: Mektebetu'r-Ruşd, ts.), 2: 104 (nr:6999); Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed İbn Hanbel, *Musnedu'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, thk. Şu'ayb el-Arnâvût-Âdil Murşid, (b.y.: Muessesetu'r-Risâle, 1421/2001), 30: 485 (nr:18520); Ahmed b. Muhammed b. Ma'bed et-Temîmî el Bustî İbn Hibbân, *es-Sahîh*, Tertîb: el-Emîr Alâuddîn Alî b. Belbân, *el-İhsân fi Takrîbi Sahîhi İbn Hibbân*, thk. Şu'ayb Arnâvût, (Beyrût: Muessesetu'r-Risâle, 1414/1993), 5: 318 (nr:1980).

14 'Alâuddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd el-Kâsânî, *Bedâi'u's-Sanâi' fi Tertîbi's-Şerâi'* (b.y.: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye 1406/1986), 1: 273.

15 Abdurrahmân b. Muhammed b. Suleymân Şeyhzâde (Dâmâd Efendî), *Mecma'u'l-Enhur fi Şerhi'l-Multeka'l-Ebhûr* (b.y.: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, ts.), 1: 129.

Mezhebin konuya ilişkin delili ise, “Hz. Peygamber bir ay boyunca namazda kunût duasını okudu ve sonra bunu terk etti” hadisidir.¹⁶ Çünkü Hz. Peygamber’in kunût duasını okuyup sonradan terk etmesi, bir daha da bunu yapmaması, bu eylemin hükmünün nesh olduğuna işaret etmektedir.¹⁷ Hanefî mezhebinin diğer bir delili de, Sa’d b. Târik’in rivayet ettiği şu hadistir; o, şöyle demiştir: “Bir gün babama dedim ki: Baba! Sen Resûlullâh’ın, Ebû Bekir’in, Osmân’ın ve Kûfe’de beş yıl kaldığı süre içerisinde Alî’nin de arkalarında namaz kıydın; onlar namazda kunût duasını okuyorlar mıydı? Babam bana cevaben: Oğlum! “Bunu okumak bidattir” dedi.¹⁸

Mâlikî Mezhebinde. Meşhur görüşe göre sabah namazında kunût duasını okumak müstehâbdır.¹⁹ İbn Sahnûn (ö.256/870), bunun sünnet olduğunu söylemiştir. İbnu’l-Fâkihânî (ö.734/1334) ise şöyle der: “Kunût duası okumak bize göre bir fazilettir. Mâlikî mezhebinde bunun aksine görüş beyan eden birisini bilmiyorum”.²⁰ Bu görüşün delili, “Resûlullâh, sabah ve akşam namazlarında kunût duası okurdu”²¹ hadisidir. Enes b. Mâlik’ten (ö.93/712) gelen, “Resûlullâh dünyadan göç edinceye kadar sabah namazında her zaman kunût duasını okurdu”²² rivayeti de bu görüşü destekleyen diğer bir delildir. Dahası İbn Ziyâd, “Sabah namazında kunût duasını okumanın vâcib olduğunu, bunu terk edenin namazının fâsid olduğunu” söyler.²³

16 Muslim, “Mesâcid,” 676.

17 Kâsânî, *Bedâi’ u s-Sanâi’*, 1: 273; Ebû Muhammed Muvafakuddîn Abdullâh İbn Kudâme, *el-Muğni*, (Kâhire: Mektebetu’l-Kâhire, ts.), 2: 114; Şeyhzâde (Dâmâd Efendi), *Mecma’ u l-Enhur*, 1: 129.

18 Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid el-Kazvîni İbn Mâce, *Sunenu İbni Mâce*, thk. Muhammed Fuâd Abdalbâkî, (b.y.: Dâru İhyâi’l-Kütübi’l-‘Arabiyye, ts.), “İkâmetu’s-Salât,” 145.

19 Ebu’t-Tâhir İbrâhîm b. Abdissamed b. Beşîr et-Tenûhî el-Mehdevî, *et- Tenbîh ‘alâ Mebâdi’l-TeVcih-Kısmu’l-‘İbâdât*, thk. Muhammed Bilhisân, (Beyrût: Dâru İbn Hazm, 1428/2007), 1: 503; Ebû’l-Kâsım Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Gurnâfî İbn Cuzey, *el-Kavânînu’l-Fıkhîyye* (b.y.: bs., ts.), 45.

20 Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdurrahman er-Ru’aynî el-Hattâb, *Mevâhibu’l-Celîl fî Şerhi Muhtasari Halîl* (b.y.: Dâru’l-Fikr, 1412/1992), 1: 539.

21 Ebû İsmâ Muhammed b. İsmâ Sevre İbn Mûsâ et-Tirmîzî, *Câmi’ u ’l-Tirmizî*, thk. Ahmed Muhammed Şakir, Muhammed Fuâd Abdalbâkî, İbrahim ‘Atveh, (Mısır: Mektebetu ve Matbaatu Mustafâ el-Bâbî el-Halebî, 1395/1975), “Salât,” 177.

22 Ebû Muhammed Abdulvehhâb b. Alî b. Nasr et-Tağlibî, *el-Ma’üne ‘alâ Mezhebi ‘Âlimi’l-Medîne*, thk. Hamîş Abdulhak (Mekke: el-Mektebetu’t-Ticâriyye, ts.), 1: 241; Ebû Bekr Ahmed b. el-Huseyn b. Alî el-Beyhakî, *es-Sunenu’l-Kübrâ*, thk. Muhammed Abdulkadir Atâ (Beyrût: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 2003/1424), 2: 287. (nr:3104).

23 Hattâb, *Mevâhibu’l-Celîl*, 1: 539; Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed Uleyş, *Minehu’l-Celîl Şerhu Muhtasari Halîl* (Beyrût: Dâru’l-Fikr, 1409/1989), 1: 2.

Kunût duasını, namazın ikinci rekâtında rükûdan önce veya sonra okumak câizdir. Ancak Ebû'l-Velîd el-Bâcî (ö.474/1081) kunût duasının, rükûdan önce tekbir getirmeden kıraatten hemen sonra okunmasının sünnet olduğunu ifade etmiştir.²⁴

Mâlikî mezhebinde meşhur olan görüşe göre, kişinin âmin derken ve teşehhüd (tahiyât) duasını okurken ellerini kaldırmadığı gibi, kunût duasını okurken de aynı şekilde ellerini kaldırmaması gerekir. *el-Mudevvene* adlı eserin sahibinin belirttiğine göre, ki meşhur olan görüş de budur, kunût duasını gizli okumak daha faziletlidir. Çünkü bu bir duadır. Duayı ise riyadan sakınmak için gizli okumak esastır. Rükûdan önce kunût duası okumayı unutursa sonrasında da okuyabilir. Ancak hatırladığında rükûdan dönmez. Kunûtu okumak için rükûdan dönerse farz olan bir rükûden sünnet olan bir fiile döndüğü için namazı fâsid olur.²⁵

Mâlikî mezhebinde kunût duası, Hanefîlerin de kabul ettiği:

اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْتَعِينُكَ وَنَسْتَغْفِرُكَ وَنُؤْمِنُ بِكَ وَنَتَوَكَّلُ عَلَيْكَ وَنَخْنَعُ لَكَ وَنَتَزَكَّى مِنْ يَكْفُوكَ اللَّهُمَّ يَاكَ نَعْبُدُ وَلَكَ نُصَلِّي وَنَسْجُدُ وَإِلَيْكَ نَسْعَى وَنَحْفِدُ نَرْجُو رَحْمَتَكَ وَنَخَافُ عَذَابَكَ الْجِدِّ إِنَّ عَذَابَكَ بِالْكَافِرِينَ مُلْحِقٌ.²⁶

şeklindeki lafız kalıplarıyla Hz. Ömer'den aktarılan metindir. Bu metin, Şâfîlerin okuduğu kunût metninden farklıdır.

Şâfî Mezhebinde. Sabah namazında kunût duası okumak sünnettir. Bu konuda mezhebin delili ise, Enes b. Mâlik'in aktardığı ve yukarıda bahsi geçen, Resûlullâh'ın vefatına kadar sabah namazında kunût duasını okuduğuna dair rivayettir.²⁷ Mezhebin önemli isimlerinden Nevevî şöyle diyor: “Bize göre sabah namazında kunût duasını okumak meşrudur ve müekked sünnettir. Kişi kunûtu terk ederse namazı bâtil olmaz. Ancak ister bilerek ister unutarak terk etsin her iki durumda da sehiv secdesi yapmalıdır”. Nevevî, sözlerine şöyle devam ediyor: “Bize göre sabah namazında Kunût duasının okunduğu yer, ikinci rekâtın rükûundan kalktıktan sonradır. Şâfî birisi rükûdan önce kunût duasını okursa bu

24 İbn Cuzey, *el-Kavânînu'l-Fıkhîyye*, 45; Hattâb, *Mevâhibu'l-Celîl*, 1: 539.

25 Ebu'l-Hasen Alî b. Ahmed Mukrim es-Sa'îdî el-'Adevî, *Hâşiyetu'l-'Adevî 'alâ Kifâyeti'l-Tâlibi'r-Rabbânî*, thk. Yûsuf Muhammed el-Bukâî (b.y.: Dâru'l-Fıkr, 1415/1994), 1: 273.

26 İbn Cuzey, *el-Kavânînu'l-Fıkhîyye*, 45; 'Adevî, *Hâşiyetu'l-'Adevî*, 1: 273-274. Kunût duasının sonundaki kelimenin “ملحوق (mulhak)” şeklinde okunabileceği de söylenmektedir. Bk. İbn Cuzey, *el-Kavânînu'l-Fıkhîyye*, 45; 'Adevî, *Hâşiyetu'l-'Adevî*, 1: 274.

27 Bk. Ebu'l-Hasan Alî b. Muhammed el-Mâverdî, *el-Hâvi'l-Kebîr fî Fıkhî Mezhebi'l-İmâm eş-Şâfî*, thk. Alî Muhammed Mu'avvid ve Âdil Ahmed Abdulmevcûd, (Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1491/1999), 2: 150; Beyhakî, *es-Sunenu'l-Kübrâ*, 2: 287 (nr:3104); Ebû İshâk İbrâhîm b. Alî b. Yûsuf eş-Şirâzî, *el-Muhezzeb fî Fıkhî'l-İmâm eş-Şâfî* (b.y.: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.), 1: 154.

okunmamış kabul edilir. Bu kişi rükûdan sonra kunûtu tekrar okuyacak ve bunun için de sehiv secdesi yapması gerekecektir”²⁸

Şâfiilere göre kunût duasının tercih edilen metni, Ebû Dâvûd (ö.275/888), Tirmizî (ö. 279/892), İbn Mâce (ö.273/887), Beyhakî (ö.458/1066) ve başka birçok muhaddisin sahih isnâd ile Hz. Hasan’dan (ö.49/669) aktardığı ve Resûlullah’ın, vitir namazında okumak üzere kendisine öğrettiği şu cümlelerden oluşmaktadır:

اللَّهُمَّ اهْدِنِي فِيمَنْ هَدَيْتَ، وَعَافِنِي فِيمَنْ عَافَيْتَ، وَتَوَلَّنِي فِيمَنْ تَوَلَّيْتَ وَبَارِكْ لِي فِيمَا أَعْطَيْتَ، وَقِنِي شَرَّ مَا قَضَيْتَ، إِنَّهُ لَا يَدُلُّ مَنْ وَالَيْتَ، تَبَارَكْتَ وَتَعَالَيْتَ.²⁹

Tirmizî, yukarıdaki hadisin, “hasen” bir hadis olduğunu ve Hz. Peygamber’den, kunût duası hakkında bundan daha güzel bir şey aktarılmadığını ifade etmektedir.³⁰ Âlimler bu kunût duasına, “وَلَا يَعْزُ مَنْ عَادَيْتَ” den önce “تَبَارَكْتَ رَبَّنَا وَتَعَالَيْتَ” den sonra, “فَلَكَ الْحَمْدُ عَلَى مَا قَضَيْتَ أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ” lafızlarını eklemişlerdir.³¹

Nevevî, Şâfiî mezhebindeki çoğunluğa göre, kunûta eklenen bu kısmın bir sakıncasının olmadığını ve bununla birlikte Gazâlî, Ebû Nasr el-Bendenî (ö.475/1082) ve başkalarının ise eklenen bu lafızların sünnet olduğunu savunduklarını ifade etmiştir.³² Kunût duasından sonra, “اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ وَسَلِّمْ” demek müstehâbdır. Nesâî’den (ö.303/915) hasen isnâd ile gelen bir rivayete göre bu hadiste, “وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ” lafzı yer almaktadır.³³

Rûyânî (ö.502/1108) ve Nevevî, tercih edilen görüşe göre, kunût duasının metinsel olarak belli bir kalıbının olmadığını ve herhangi bir dua ile yapılması halinde kunûtun yerine gelmiş olacağını belirtir. Ayrıca Kur’ân-ı Kerîm’den dua içerikli bir veya birkaç âyet okumakla da kunût duası gerçekleşmiş olur. Ancak tercih edilen, Sünnet ile bize ulaşan dua kalıbıdır ki en faziletlisi budur.³⁴

28 Zekeriyâ Yahâ b. Şeref el-Huzâmî en-Nevevî, *el-Ezkâr*, thk. Muhyiddîn Mestû (Dımaşk-Beyrût: Dâru İbn Kesîr, 1410/1990), 124-125.

29 Ebu’l-Huseyn Yahyâ b. Ebi’l-Hayr b. Sâlim ‘İmrânî, *el-Beyân fi’l-Mezhebi’l-İmâmî’ş-Şâfiî*, thk. Kâsım Muhammed en-Nûrî (Cidde: Dâru’l-Minhâc, 1421/2000), 2: 254; Nevevî, *el-Ezkâr*, 125.

30 ‘İmrânî, *el-Beyân fi’l-Mezhebi’l-İmâmî’ş-Şâfiî*, 2: 254; Nevevî, *el-Ezkâr*, 125.

31 Nevevî, *Ravdatu’t-Tâlibîn ve Umdetu’l-Muftîn*, thk. Zuheyr eş-Şâviş (Beyrût-Dımaşk-Ummân: el-Mektebetu’l-İslâmî, 1991/1411), 1: 253.

32 Nevevî, *Ravdatu’t-Tâlibîn*, 1: 254.

33 ‘İmrânî, *el-Beyân fi’l-Mezhebi’l-İmâmî’ş-Şâfiî*, 2: 255; Nevevî, *el-Ezkâr*, 125.

34 Ebu’l-Muhâsin Abdulvâhid b. İsmâil er-Rûyânî, *Bahru’l-Mezheb*, thk. Târik Fethî es-Seyyid, (b.y.: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 2009), 2: 79; Nevevî, *el-Ezkâr*, 127; a.mlf., *el-Mecmu’ Şerhu’l-Muhezzeb* (Subkî ve Mutî’î’nin Tekmileleri ile birlikte) (b.y.: Dâru’l-Fikr, ts.), 3: 497.

Hz. Ömer'den (ö.23/644) gelen kunût duasını okumak da kayda değer ve güzeldir. Kendisi sabah namazında rükûdan sonra kunût duasını okurdu. Kunût duasında şu lafızları söylerdi:

اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْتَعِينُكَ وَنَسْتَغْفِرُكَ وَلَا نَكْفُرُكَ، وَنُؤْمِنُ بِكَ وَنَخْلَعُ مِنْ يَمْعُرِكَ، اللَّهُمَّ إِنَّا نَعْبُدُكَ، وَلَكَ نُصَلِّي
وَنَسْجُدُ، وَإِلَيْكَ نَسْعَى وَنَحْنِدُ، نَرْجُو رَحْمَتَكَ وَنَخْشَى عَذَابَكَ، إِنَّ عَذَابَكَ الْجَدِّ بِالْكَفَّارِ مُلْحِقٌ. اللَّهُمَّ عَذِّبِ
الْكَفْرَةَ الَّذِينَ يَصُدُّونَ عَن سَبِيلِكَ، وَيُكَذِّبُونَ رُسُلَكَ، وَيُعَاتِلُونَ أَوْلِيَاءَكَ. اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ
وَالْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ، وَأَصْلِحْ ذَاتَ بَيْنِهِمْ، وَأَلْفَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ، وَاجْعَلْ فِي قُلُوبِهِمُ الْإِيمَانَ وَالْحِكْمَةَ، وَتَبَتَّهْمُ عَلَى مِلَّةِ
رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَأَوْزِعْهُمْ أَنْ يُؤْفُوا بِعَهْدِكَ الَّذِي عَاهَدْتَهُمْ عَلَيْهِ، وَأَنْصُرْهُمْ عَلَى عَدُوِّكَ وَعَدُوِّهِمْ
إِلَهَ الْحَقِّ وَاجْعَلْنَا مِنْهُمْ.³⁵

Hz. Ömer'in yaptığı kunût duası ile daha önce bahsi geçen kunût duasının metinlerini birleştirerek okumak müstehâbdır. Kişi ikisini de okumak isterse, Hz. Ömer'in kunût duasını sona bırakıp, diğerine öncelik vererek okuması daha evladır. Şayet kişi bu dualardan sadece birini okumak istiyorsa, birinci kunût duasını okuması daha uygundur. İki kunût duasının bir arada okunmasının müstehâb olabilmesi, sadece kişinin tek başına namaz kılıyor ya da imâm ise cemaatinin, namazın uzatılmasına karşı rıza gösteriyor olması halinde mümkündür.³⁶

İmâm kunût duasını okuduğu zaman dua kısmında mütekellim kipi/sığıası şeklinde söylemesi halinde kunût duası yerine gelmiş olur. Ancak bu şekilde söylemesi güzel bir fiil olarak karşılanmamıştır. Çünkü imâmın duayı sadece kendisi için yapması, kendisine nispet etmesi mekruhtur. Dua kısmına geldiğinde, “اللَّهُمَّ اهْدِنَا” olarak, cemi sığıası söylemesi gerekir ki sünnet olan bu şekildedir.³⁷

Kunût duası okunurken duada olduğu gibi, ellerin kaldırılıp açılması ve ellerin yüze sürülmesinde Şâfiî âlimleri arasında üç farklı görüş ortaya çıkmıştır. Bu görüşler içerisinde en sahih olanı, kunût duası okunurken ellerin kaldırılması ve ellerin yüze sürülmemesi yönündedir.³⁸

Aynı şekilde kunût duasının sesli ya da sessiz okunması ile ilgili olarak; namaz kılan kişinin imâm olması, tek başına kılan ya da imâma tâbi olan kişi (*me'mûm*)

35 Şîrâzî, *el-Muhezzeb*, 1: 154-155; İmrânî, *el-Beyân fi'l-Mezhebi'l-İmâmi's-Şâfiî*, 2: 255; Nevevî, *el-Ezkâr*, 125-126.

36 Nevevî, *el-Mecmu'*, 3: 498-499; a.mlf., *el-Ezkâr*, 126; Ebû Yahyâ Zekeriyâ b. Muhammed el-Ensârî, *Esna'l-Metâlib fi Şerhi Ravdi'l-Tâlib* (b.y.: Dâru'l-Kütübî'l-İslâmiyye, ts.), 1: 159.

37 Nevevî, *el-Ezkâr*, 127.

38 İmâmü'l-Harameyn Abdülmelik b. Abdillâh b. Yûsuf el-Cuveynî, *Nihâyetü'l-Metlab fi Dirâyeti'l-Mezheb*, thk. Abdulazîm Mahmûd ed-Dîb (b.y.: Dâru'l-Minhâc, 1428/2007), 2: 188; Nevevî, *el-Ezkâr*, 127.

olması gibi farklı şekillerde yapılması hususunda da görüş ayrılığı oluşmuştur.³⁹ Namaz kılan imâm ise, en sahih olan görüşe göre, kunût duasını sesli okuması müstehâbdır. Kişi namazı tek başına kılıyor ise hiç tartışmasız kunûtu gizli okur. Namaz kılan cemaatten biri ise, imâm sesli okumuyorsa kendisi diğer dualarda olduğu gibi kunût duasını gizli okur. Şayet imâm sesli okuyorsa, cemaat imâmın sesini işitiyorsa, sadece imâmın kunût duasına âmin diyerek iştirak ederler.⁴⁰

Hanbelî Mezhebinde. Vitir namazı dışında, sabah ve diğer namazlarda kunût duası okumak sünnet değildir. Sevrî (ö.161/778) ve Ebû Hanîfe de bu hükme varmışlardır. İbn Abbâs, İbn Ömer, İbn Mes'ûd ve Ebû'd-Derdâ'dan sabah namazında kunût okumanın sünnet olmadığına dair rivayet aktarmışlar ve bu anlamda görüşlerine delil kabul etmişlerdir.⁴¹

Mezhebin başlıca delilleri şunlardır: “Hz. Peygamber bir ay boyunca namazda kunût duasını okudu ve sonra bunu terk etti”⁴² hadisidir. Hanbelîlerin diğer bir delili ise, Hanefîlerin de delil kabul ettikleri, Sa'd b. Târik'tan aktarılan ve namazda kunût okumayı bidat sayan rivayettir.⁴³

Hanbelîlere göre, kunût olarak “...اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْتَعِينُكَ...” veya “...اللَّهُمَّ اهْدِنِي فِيمَنْ هَدَيْتَ...” diye başlayan dua kalıplarından herhangi birini okumak câiz olmakla beraber ikincisini tercih etmek daha faziletlidir.⁴⁴

Yukarıdaki açıklamalardan anlaşıldığı üzere, sabah namazında kunût duası okunması konusu fakihler/mezhepler arasında ihtilafıdır. Nitekim Hanefîler ile Hanbelîler, vitir dışında kunût okumanın sünnet olmadığı gibi meşru da olmadığını söylerler. Sabah namazında kunût okumak Mâlikîlerin meşhur görüşüne göre müstehâb, Şâfiîlere göre ise müekked sünnettir. Diğer taraftan, kunût duası, Şâfiî mezhebinde ancak rükûdan sonra okunabilirken, Mâlikî mezhebinde hem rükûdan önce hem de sonra okunabilir.

39 İmrânî, *el-Beyân fi'l-Mezhebi'l-İmâmi's-Şâfiî*, 2: 257; Nevevî, *el-Ezkâr*, 127.

40 Cuveynî, *Nihâyetü'l-Metlab*, 2: 188; İmrânî, *el-Beyân fi'l-Mezhebi'l-İmâmi's-Şâfiî*, 2: 257; Nevevî, *el-Ezkâr*, 127; Ensârî, *Esna'l-Metâlib*, 1: 159.

41 İbn Kudâme, *el-Muğni*, 2: 114; Ebû İshâk İbrâhîm b. Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed İbn Muflih, *el-Mubdi' fi Şerhi'l-Mukni'* (Beyrût: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1418/1997), 2: 15; Abdulkâdir b. Ömer b. Sâlim eş-Şeybânî İbn Ebî Tağlib, *Neylu'l-Meârib bi Şerhi Delîli'l-Tâlib*, thk. Muhammed Suleyman el-Eşkar, (Kuveyt: Mektebetü'l-Felâh, 1403/1983), 1: 161.

42 Muslim, “Mesâcid,” 676.

43 Bk. İbn Mâce, “İkâmetü's-Salât,” 145.

44 Bk. Döndüren, “Kunut,” içinde *İslam'da İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, 3: 84.

Vitir Namazında Kunût Duası Okumak

Sabah namazında olduğu gibi vitir namazında da kunût duasının okunmasının hükmü hususunda mezhepler arasında görüş ayrılığı mevcuttur. Bu konudaki ihtilafı da delilleriyle birlikte şöyle ifade edebiliriz.

Hanefî Mezhebinde. Ebû Hanîfe'ye göre, yılın tamamında vitir namazında rükûdan önce kunût duası okumak vaciptir. Ebû Yûsuf ve İmâm Muhammed'e (ö.189/805) göre ise, yılın tamamında vitir namazında rükûdan önce kunût duası okumak sünnettir.⁴⁵ Hanefî mezhebine göre, vitir namazı kılan kişi üçüncü rekâtta kıraatini bitirdikten sonra ellerini kaldırarak tekbir alır, sonra kunût duasını okur. Delilleri ise, Ubey b. Ka'b'ın (ö.33/654) rivayet ettiği, "Resûlullâh, vitir namazında rükûa gitmeden önce kunût duasını okurdu"⁴⁶ mealindeki hadistir.

Ebû Bekr es-Semerkandî (ö.540/1145), kunût duasında yapılan kıyamın asgarî el-İnşikâk 84/1) âyeti miktarınca olduğunu beyan) " إِذَا السَّمَاءُ انشَقَّتْ " ,ölçüsünün etmiştir. Ebû Bekr es-Semerkandî'nin ifade ettiğine göre, Hz. Peygamber'den gelen bir rivayette, "اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْتَعِينُكَ وَاللَّهُمَّ أَهْدِنَا فِيمَنْ هَدَيْتَ" gelen bir rivayette, "Resûlullâh vitir namazında duasını okurdu. Her iki dua lafzı da yukarıda geçen âyetin miktarına denk gelmektedir. Aynı şekilde başka bir rivayette de, "Hz. Peygamber, kunût duasını⁴⁷ uzatmazdı" diye bir bilgi yer almaktadır

Kâsânî (ö.587/1191), Kerhî'nin (ö.340/952) de aynı görüşte olduğuna değinecek, kunût duasında belirli bir dua kalıbının olmadığını ifade etmektedir. Çünkü kunût duası ile ilgili sahabeden gelen dua kalıpları farklılık arz etmektedir. Şu halde kişinin, belli lafız kalıplarıyla yaptığı dua, ne kalbine nüfuz eder ne de onu gerçekten Allâh'a ulaştırmaya vesile olur. Dua, kişinin kalbinden, gönlünden irticali olarak yapılır. Aynı ahenkte olan yani tekdüze/monoton bir hal üzere sergilenen dua, gerçek manada yapılan bir dua duruşunu yansıtmaz. Bu haldeki duanın kabul olma olasılığı daha düşüktür. Kunût duasında belirli bir metinsel kalıbın olmaması şu kıyaslamadan ortaya çıkmaktadır: Namazda belirli bir kıraatin olmamasına binaen kunût duasında da belirli bir dua kalıbının olmaması takdire şayan kabilindedir. İmâm Muhammed'den aktarıldığına göre, duanın aynı/belli lafızlarla, tekdüze olması kalbin inceliğini yok eder. Kâsânî'nin ifade ettiği üzere, İmâm Muhammed'in bu görüşü ile ilgili olarak, ilk dönem Hanefî

45 Serahsî, *Mebûsât*, 1: 164; Kâsânî, *Bedâi' u's-Sanâi'*, 1: 273; Şeyhzâde (Dâmâd Efendi), *Mecma' u'l-Enhur*, 1: 128.

46 Suleymân b. el-Eş'as b. el-Ezdi es-Sicistânî Ebû Dâvûd, *Sunenu Ebi Dâvûd*, thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd (Beyrût: el-Mektebetu'l-'Asriyye, ts.), "Vitir", 5; Şeyhzâde (Dâmâd Efendi), *Mecma' u'l-Enhur*, 1: 128.

47 Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed b. Ebî Ahmed es-Semerkandî, *Tuhfetu'l-Fukahâ* (Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1414/1994), 1: 204; Kâsânî, *Bedâi' u's-Sanâi'*, 1: 273.

fakihlerden (*meşâyih*) kimileri kendi kanaatlerini dile getirmişler ve demişler ki: “اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْتَعِينُكَ” lafzı dışında kunût duasının belirli bir dua şekli bulunmamaktadır. Çünkü Sahabe efendilerimiz kunût duası olarak sadece bu lafızda ittifak etmişlerdir. Dolayısıyla üzerinde ittifak edilen şekliyle kunût duasını okumak daha evladır. Bununla birlikte kişi bu duanın dışında başka bir dua okursa bir mahsuru olmaz; hatta bazen ruh haline göre başka dua okuması daha güzel/isabetli olabilir. Ancak evla olan, daha öncede belirttiğimiz gibi, Resûlullâh’ın (s.a.v), torunu Hz. Hasan’a öğrettiği “اللَّهُمَّ اهْدِنَا فِي مَنْ هَدَيْتَ” ile başlayan kunût duasını okumaktır. Hanefî mezhebindeki kimi fikhîçılar (*ulemâ*) bunun aksine vitir namazında belli bir kunût duasının okunmasının daha faziletli olduğu görüşüne varmışlardır. Çünkü imâm, kimi zaman bilmiyor ve insanların sıradan sözlerine benzeyen duaları yapıyor. Bu da netice olarak namazı ifsâd ediyor. İmâm Muhammed’den aktarılan, ‘duanın belli, tekdüze olması kalbin inceliğini yok eder’ sözü, hac ibadetinde olduğu gibi namazda da, duanın, kişinin o andaki his dünyasını en iyi yansıtan lafızlarla ve kendi içinden geldiği gibi olmalıdır, şeklinde yorumlanmıştır.⁴⁸

Kunût duasını Arapça olarak düzgün okuyamayan veya ezber yapamayan kişi hakkında tercihe şâyân (*muhtâr*) üç görüş söz konusudur. Birinci görüşe göre; bu kişi, üç defa “يَا رَبِّ” der sonra rükûa gider. İkinci görüşe göre; üç defa “اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي” söyler. Üçüncü görüşe göre ise, bu kişi “اللَّهُمَّ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ” duasını okur. Zahir olan görüş ise, bu ihtilafın, cevaz yönünde değil de hangisinin daha faziletli olduğu yönündedir. Ancak, sonuncu görüş daha kapsayıcı olduğundan daha faziletlidir. Yukarıda geçtiği üzere, ‘Arapça olarak düzgün okuyamamak’ kaydı şart değildir. Bilakis bilinen bir duayı bilen kişi için, bunlardan birini okuması câizdir. Malum olduğu üzere kunût duasında esas olan, belirli bir kalıbın bulunmamasıdır.⁴⁹

Kunût duasının açıktan veya gizli okunması ile ilgili olarak Kadı el-İsbîcâbî (ö.535/1140), Tahâvî’nin *Muhtasar* adlı eserine yaptığı şerhinde şu açıklamada bulunmuştur: “Kunût duasını okuyan kişi tek başına namaz kılıyor ise, kıraatte olduğu gibi tercih onundur; dilerse açıktan okur ve sesini başkalarına duyurur, dilerse de gizli okur ve sesini sadece kendisi işitir. Bu kişi imâm ise, kunût duasını açıktan okur. Ancak namazda okuduğu kıraat gibi okumaz. İmâma tâbi olanlar “إِنَّ عَذَابَكَ بِالْكَفَّارِ مُلْحَقٌ” sözüne kadar bu şekilde imâma uyarlar. Bundan sonrasında imâm dua ettiği zaman cemaat imâma uyup uymama noktasında Ebû Yûsuf ve İmâm Muhammed arasında görüş farklılığı vardır. Ebû Yûsuf’a göre cemaat

48 Serahsî, *Mebûsât*, 1: 165; Kâsânî, *Bedâi’u’s-Sanâi’*, 1: 273-274.

49 Zeynuddîn (Zeynulâbidîn) b. İbrâhîm b. Muhammed İbn Nuceym, *el-Bahrü’r-Râik Şerhu Kenzi’d-Dekâik* [İbn Âbidîn’in hâşiyesi (*Minhatu’l-Hâlik*) ve et-Tûrî’nin tekmilesi ile birlikte] (b.y.: Dâru’l-Kitâbi’l-İslâmî, ts.), 2: 45.

imâma uyar ve kunût duasını okurlar. İmâm Muhammed'e göre cemaat imâma uyar ve kunût duasını okumazlar ancak imâmın duasına âmin derler".⁵⁰

Kunût duasında Resûlullâh'a salât getirme hususunda Hanefî kaynaklarda farklı görüşlerin olduğu görülür. Söz gelimi Ebu'l-Kâsım es-Saffâr'a (ö.326/937) göre kunût duası salât getirme yeri olmadığından, kişi burada salât getirmez. Buna karşılık Ebu'l-Leys es-Semerkindî (ö.393/1003) ise, kunûtun bir dua olduğunu, duada Resûlullâh'a salât getirmenin en faziletli amel olduğunu dolayısıyla kişinin kunûtta salât getirmesi gerektiğini söyler.⁵¹

Hanefî mezhebinde kişinin, kunût duası okunması gereken yerde unutup okumadan geçmesi durumunda ne yapması gerektiği hakkında şöyle denir: "Kişi kunût duasını unuttur ve rükûa giderse, başını rükûdan kaldırdıktan sonra kunût duasını unuttuğunu hatırlarsa geri dönmez ve kunût duası ondan düşmüş olur. Aynı şekilde rükûda olursa *Zâhiru'r-Rivâye*'de geçtiği üzere hüküm aynıdır". Ebû Yûsuf'tan nakledilen bir görüşe göre, kunût duası kıraate benzediğinden, kişi kunût duasını okumayı unutmaması halinde dönüş yapar. Çünkü nasıl ki bu kişi Fatîha'yı veya bir zammı sureyi unutup daha sonra rükûda ya da rükûdan başını kaldırdıktan sonra hatırlamış olduğunda geri dönüyor ve rükûu da bozulmuş oluyor, işte burada da hüküm aynıdır".⁵²

Mâlikî Mezhebinde. Vitir namazında kunût duası okumak sünnet değildir. Fakat ramazan ayının sonlarında okumak ile ilgili iki rivayet bulunmaktadır. Bunlardan birinci rivayete göre, vitir namazında kunût okumak sünnet; ikincisine göre ise sünnet değildir. Bu konudaki delil, Hz. Ömer'in, ramazan ayında insanlara yirmi gün boyunca namaz kıldırıldığı, daha sonra diğer on gün boyunca da evine çekildiği şeklindeki rivayettir. Bu rivayete binaen yapılan ictihâd neticesinde Hz. Ömer'in ramazanın ilk yarısında kunût duası okumadığı yönünde görüş birliği (*icmâ'*) hâsıl olmuştur.⁵³

Şâfiî Mezhebinde. Sahih olan görüşe göre, sadece ramazan ayının ikinci yarısında vitir namazında kunût duasını okumak sünnettir.⁵⁴ Ramazan ayının ikinci yarısında, teravih namazı kılınmasa bile, sabah namazında olduğu gibi kunût duasını okumak

50 Semerkindî, *Tuhfetu'l-Fukahâ*, 1: 207; Kâsânî, *Bedâi'u's-Sanâi'*, 1: 274.

51 Kâsânî, *Bedâi'u's-Sanâi'*, 1: 274; Ebu'l-Ihlâs Hasan b. Ammâr b. Alî eş-Şurunbulâlî, *Merâki'l-Felâh Şerhu Nûri'l-Îzâh* (b.y.: el-Mektebetu'l-'Asriyye, 1425/2005), 142.

52 Semerkindî, *Tuhfetu'l-Fukahâ*, 1: 206; Kâsânî, *Bedâi'u's-Sanâi'*, 1: 274.

53 Ebû Muhammed Abdulvehhâb b. Alî b. Nasr el-Bağdadî el-Kâdî, *el-İşrâf'alâ Nuketi Mesâili'l-Hilâf*, thk. el-Habîb b. Tâhir (b.y.: Dâru İbn Hazm, 1420/1999), 1: 291.

54 Mâverdî, *el-Hâvi'l-Kebîr*, 2: 151; Ensârî, *Esna'l-Metâlib*, 1: 158.

sünnettir.⁵⁵ Kişi vitir namazını bir rekât olarak kılıyorsa kunût duasını burada okur. Bir rekâttan daha fazla kılıyorsa kunût duasını son rekâtında okur. Mezhebin başka bir görüşü ise, ramazan ayının tümünde kunût duasının okunması yönündedir.⁵⁶

Rûyânî, Şâfi mezhebinde, kerahet olmaksızın senenin tümünde kunût duası okumanın câiz olduğu ve ramazan ayının son yarısında kunût duasının terki durumunda sehiv secdesi yapılmasına gerek olmadığı şeklinde başka bir görüşün varlığından bahsetmektedir. Bununla birlikte ramazan ayının son yarısının dışında kunût duası okunmanın mekruh olduğu şeklindeki görüşe de yer vermektedir.⁵⁷

Şâfi mezhebinde, vitir namazında kunût duasının okunacağı yer ile ilgili farklı görüşler bulunmaktadır. Bunlardan en sahih ve meşhur olanına göre, rükûdan sonra okunmasıdır. Vitir namazında okunacak kunût duasının lafızları, sabah namazında okunan kunût lafızları ile aynıdır. Mezhebin önde gelenlerine göre, zikredilen kunût duasına Hz. Ömer'in yaptığı kunût duasını da ekleyerek okumak sünnettir. Vitir namazında kunût duasının sesli olarak okunması, ellerin kaldırılması ve yüze sürülmesi hakkındaki hüküm, sabah namazında okunan kunût duasına dair hüküm ile aynıdır.⁵⁸

Hanbelî Mezhebinde. Tercih edilen görüş, yılın tümünde vitir namazının tek rekâtında rükûdan sonra kunût duasını okumanın sünnet oluşudur. Hanbelîler görüşlerini, Ebû Hureyre ve Enes b. Mâlik'in rivayet ettikleri, "Hz. Peygamber, rükûdan sonra kunût duası okurdu"⁵⁹ hadisine dayandırır.

Kişinin kıraatten sonra tekbir getirmesi ve ellerini kaldırması daha sonra rükûa gitmeden kunût duasını okuması câizdir. Bununla ilgili olarak mesela Ubey b. Ka'b, Hz. Peygamber'in, rükûdan önce kunût duası okuduğunu aktarmaktadır.⁶⁰

Kunût duasını okuyan kişi, ister imâm isterse me'mûm (namazda imama uyan kimse) olsun, kunût duasını okurken ellerini -avuç içleri gökyüzüne açık bir şe-

55 Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb eş-Şîrbînî, *el-İknâ' fî Elfâzi Ebî Şucâ'*, thk. Mektebetu'l-Buhûs ve'd-Dirâsât (Beyrût: Dâru'l-Fikr, ts.), 1: 141.

56 Nevevî, *el-Mecmu'*, 4: 15; Nevevî, *Ravdatu'l-Tâlibîn*, 1: 330.

57 Bk. Nevevî, *Ravdatu'l-Tâlibîn*, 1: 330.

58 Nevevî, *Ravdatu'l-Tâlibîn*, 1: 330-331; Nevevî, *el-Mecmu'*, 4: 16; Ensârî, *Esna'l-Metâlib*, 1: 203; Şîrâzî, *el-Muhezzeb*, 1: 158.

59 Ebû Abdîrrahmân b. Şuayb b. Alî b. Sinan en-Nesâî, *Sunenu'n-Nesâî (es-Suğrâ)*, thk. Abdulfettâh Ebû Ğudde (Haleb: Mektebetu'l-Matbû'âti'l-İslâmiyye, 1406/1986), "Tatbîk," 26; İbn Muflih, *el-Mubdî'*, 2: 15.

60 Ebû'l-Hasan Alâuddîn Alî b. Suleymân b. Ahmed el-Merdâvî, *el-İnsâf fî Ma'rifeti'r-Râcih mine'l-Hilâf* (b.y.: Dâru't-Turâsi'l-'Arabî, ts.), 2: 171; Mansûr b. Yûnus el-Buhûtî, *Şerhu Munteha'l-İrâdât*, (b.y.: 'Âlemu'l-Kütüb, 1414/1493), 1: 239.

kilde- göğsüne doğru kaldırır⁶¹ ve sesli olarak şu duayı okur:

اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْتَعِينُكَ وَنَسْتَهْدِيكَ وَنَسْتَغْفِرُكَ، وَنُتُوبُ إِلَيْكَ وَنُؤْمِنُ بِكَ، وَنَتَوَكَّلُ عَلَيْكَ، وَنُتِنِّي عَلَيْكَ الْحَبِيرَ
كُلَّهُ، نَشْكُرُكَ وَلَا نَكْفُرُكَ، اللَّهُمَّ إِنَّاكَ نَعْبُدُ، وَلكَ نُصَلِّي وَنَسْجُدُ، وَإِلَيْكَ نَسْمَى وَنَحْفِدُ، وَنَحْمِسِي عَدَابَكَ، إِنَّ
عَدَابَكَ الْجِدْبَالِ الْكُفَّارِ مُلْحِقٌ. اللَّهُمَّ اهْدِنَا فِيمَنْ هَدَيْتَ، وَعَافِنَا فِيمَنْ عَافَيْتَ، وَبَارِكْ لَنَا فِيمَا أَعْطَيْتَ، وَتَوَلَّنَا فِيمَنْ
تَوَلَّيْتَ، وَقِنَا شَرَّ مَا قَضَيْتَ، إِنَّكَ تَقْضِي وَلَا يُقْضَى عَلَيْكَ، إِنَّهُ لَا يُدْرَأُ مَنْ وَالَيْتَ، وَلَا يَعْزُ مَنْ عَادَيْتَ، تَبَارَكْتَ رَبَّنَا
وَتَعَالَيْتَ. اللَّهُمَّ إِنَّا نَعُوذُ بِرِضَاكَ مِنْ سَخَطِكَ، وَبِعَفْوِكَ مِنْ عُقُوبَتِكَ، وَبِكَ مِنْكَ، لَا نُحْصِي ثَنَاءً عَلَيْكَ، أَنْتَ كَمَا
أَنْتَ عَلَى نَفْسِكَ.⁶²

Kunût duası okuyan kişi namazda okunması câiz olan duaları kunût duasına ekleyip okuyabilir. Mecdüddîn İbn Teymiyye el-Harrânî'nin (ö.652/1254) belirttiğine göre, Hz. Ömer'den gelen sahih bir rivayette, kendisi yüz âyet miktarınca kunût duası okur ve Resûlullâh'a salât getirirdi. Kişi tek başına namaz kılıyorsa, “اللَّهُمَّ اهْدِنِي ...” ifadesinde olduğu gibi, duada geçen çoğul zamirleri tekil olarak söyler. Ne var ki Mecdüddîn İbn Teymiyye'ye göre, kişi, hem kendine hem de Müslümanlara dua ettiğiinden zamirleri çoğul olarak zikretmelidir.⁶³ İmâmın arkasındakiler, okunan kunût duasını işitiyorlarsa kunût okumazlar fakat yapılan duaya âmin derler. Ancak yapılan duayı işitmiyorlarsa kendileri dua ederler.⁶⁴

Hanbelî mezhebinde, kişinin, kunût duasını bitirdikten sonra ellerini yüzüne sürmesi ile ilgili iki farklı görüş rivayet edilmektedir. Bu görüşlerin en meşhuru, Ahmed b. Hanbel'in aktardığı ve çoğunluğun tercih ettiği, ‘ellerin yüze sürülmesi’ yönündeki görüştür.⁶⁵ Çünkü bu görüş, Sâib b. Yezîd [b. Temâme (ö.91/710)]'in babasından rivayet ettiği, “Resûlullâh'ın, dua ettiğinde ellerini kaldırdığı ve yüzüne sürdüğü” mealindeki hadise dayandırılmaktadır. Ellerin yüze sürülmesi ile ilgili olarak ikinci rivayete gelince, bazıları bunun câiz olmadığı yönünde kanaat belirtmişlerdir. Ebû Bekr el-Âcurrî (ö.360/971) de, Sâib b. Yezîd'in rivayet ettiği hadisi zayıf gördüğünden, bu -son- görüşü tercih etmiştir. Oysa Âcurrî, vesile konusunda ellerin yüze sürülmesini ise tasvip etmiştir.⁶⁶

61 Buhûtî, *Şerhu Munteha'l-İrâdât*, 1: 239.

62 Mecdüddîn Ebu'l-Berekât Abdusselâm b. Abdillâh el-Harrânî İbn Teymiyye, *el-Muharrar fi'l-Fikhi 'alâ Mezhebi'l-İmâm Ahmed b. Hanbel* (Riyâd: Mektebetu'l-Me'ârif, 1404/1984), 1: 88-89; İbn Muflih, *el-Mubdi'*, 2: 11-14.

63 İbn Muflih, *el-Mubdi'*, 2: 15; Merdâvî, *el-İnsâf*, 2: 172; Buhûtî, *Şerhu Munteha'l-İrâdât*, 1: 241.

64 İbn Kudâme, *el-Muğni'*, 2: 113; Merdâvî, *el-İnsâf*, 2: 172-173; İbn Ebî Tağlib, *Neylu'l-Meârib*, 1: 160; Hâlid er-Rabât - Seyyid İzzet 'Îd, *el-Câmi' li 'Ulûmi'l-İmâm Ahmed* (Mısır: Dâru'l-Felâh, 1430/2009), 4: 426.

65 İbn Muflih, *el-Mubdi'*, 2: 15; Merdâvî, *el-İnsâf*, 2: 173; İbn Ebî Tağlib, *Neylu'l-Meârib*, 1: 161.

66 İbn Muflih, *el-Mubdi'*, 2: 15.

Kunût duası okuma meselesi vitir namazında da mezhepler arasında tartışılan bir konudur. Söz gelimi, Hanefî ve Hanbelî mezheplerinde yılın tümünde vitir namazının tek rekâtında kunût duası okunur. Fakat Hanefîlerde kunût duası, rükûdan önce, Hanbelîlerde ise rükûdan sonra okunur. Keza kunût okumanın hükümü, Ebû Hanîfe'ye göre vâcib, Ebû Yûsuf ile İmâm Muhammed ve Hanbelîlere göre ise sünnettir. Mâlikî mezhebinde ise, vitir namazında kunût duası okumak sünnet değildir. Fakat ramazan ayının sonlarında okunması hakkında iki rivayet vardır; bir rivayete göre sünnet, başka bir rivayete göre ise sünnet değildir. Şâfiî mezhebine gelince, sahih görüşe göre, ramazan ayının ikinci yarısında, teravih kılınsın ya da kılınmasın, vitir namazında kunût duası okumak sünnettir. Mezhepteki diğer (mercûh) bir görüşe göre, ramazan ayının tümünde kunût duası okunmalıdır. Vitir namazında kunût duasının okunacağı yerle ilgili Şâfiî mezhebinde farklı görüşler mevcuttur. Sahih olan görüş ise, rükûdan sonra okunmasına dair görüştür.

Belâ ve Musîbetler (Nevâzil) Anında Kunût Duası Okumak

Sabah ve vitir namazlarında olduğu gibi, belâ ve musîbet zamanlarında kunût duası okunmasının hükümü hakkında da fukahâ arasında görüş ayrılığı mevcuttur. Aşağıda, mezheplerin bu konudaki görüşleri de delilleriyle birlikte ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

Hanefî Mezhebinde. Kunût duası, vitir namazı dışında sadece fitne, belâ gibi sıkıntılı süreçlerde okunur. Bu durumda kunût, cemaatle kılınan sesli namazlarda imâm tarafından okunur.⁶⁷ Resûlullâh'tan ve sahabeden bize ulaşan farklı kunût dualarının varlığı, belâ ve sıkıntılar anında kunût duası okunduğunu göstermektedir. Diğer taraftan mezhep içinde farklı düşünenler, "Bu işte senin yapacağın bir şey yoktur. Allâh ya tövbelerini kabul edip onları affeder ya da zalim olduklarından dolayı onlara azap eder" (Âl-i İmran 3/128) âyetini ve "Resûlullâh, bir ay kunût duasını okudu daha sonra okumadı" mealindeki hadisi delil göstererek kunût duası okuma hükmünün iptal edildiğini, meşruiyetinin kalktığını söylemektedir. Esasında rivayetlerin muhtelif oluşu sıkıntı ve belâ anlarında kunût duası okumanın devam edegelen ictihâdî bir mesele olduğunu göstermektedir. Ne var ki, kunût okumanın meşruiyeti ve bağlayıcılığı, Resûlullâh'ın (s.a.v) vefatından sonra kunûtun gerçek anlamına vâkîf olup onun en iyi nerede ve ne zaman okunması gerektiğini bilen ve bunu aktaran sahabeyle devam ettiği de bir gerçektir. Hanefî mezhebinde çoğunluğun benimsediği görüş de bu yöndedir.⁶⁸ Bununla birlikte Hanefîlerden Ebû

67 Muhammed b. Alî b. Muhammed el-Haskefî, *ed-Durru'l-Muntekâ Şerhu'l-Multekâ* (Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1419/1998), 1: 193; Ahmed b. Muhammed b. İsmâil et-Tahtâvî, *Hâşiyetu'l-Tahtâvî 'alâ Merâki'l-Felâh Şerhi Nûri'l-İzâh*, thk. Muhammed Abdulazîz el-Hâlidî, (Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1418/1997), 377.

68 İbn Nuceym, *el-Bahru'r-Râik*, 2: 47.

Ca‘fer et-Tahâvî’ye (ö.321/933) göre, belâ ve musîbet dışında sabah namazında kunût duası okunmaz. Ancak belâ ve musîbet vuku bulursa kunût duasını okumakta herhangi bir sakınca bulunmamaktadır. Çünkü Resûlullâh (s.a.v) böyle yapmıştır.⁶⁹

Hanefî mezhebinde, söz konusu zamanlarda kunût duasının rükûdan önce mi yoksa sonra mı okunacağı hususunda iki görüş serdedilmiştir. Mesela, Ebu’l-Abbâs Şihâbuddîn el-Hamevî (ö.1098/1687), Zeynuddîn İbn Nuceym’in (ö.970/1562) *el-Eşbâh ve’n-Nezâir*’i üzerine yaptığı “Havâşî” adlı eserinde,⁷⁰ belâ durumunda okunacak kunût duasının rükûdan önce olduğu görüşünü dillendirmiştir. Buna karşılık eş-Şurunbulâlî (ö.1069/1659) ise, kunût duasının rükûdan sonra okunması gerektiği görüşünü savunmuştur. Mezhepte muteber (*ezhar*) görüş de budur.⁷¹

Mâlîkî Mezhebinde. Meşhur olan görüşe göre, kunût duası yalnızca sabah namazında okunur. Sabah namazı dışında diğer namazlarda zaruri durumlar halinde bile kunût duası okunmaz. Ancak, kişi sabah namazı dışında kunût duasını okuyacak olursa da namazı bozulmaz.⁷²

Şâfîî Mezhebinde. Çoğunluğun kabul ettiği meşhur görüşe göre, Müslümanların başlarına kıtlık, veba salgını, çekirge istilası ve düşman saldırısı vb. olaylar meydana gelmesi halinde farz namazların tümünde kunût duası okunur. Şayet bu türden olaylar vuku bulmazsa kunût duası, sabah namazı dışında diğer farz namazlarda okunmaz.⁷³ Şâfîî mezhebinde bir başka görüşe göre ise, sabah namazının dışındaki farz namazlarda herhangi bir sebep/musîbet/belâ olmasa bile kunût duası okunabilir. Bununla birlikte bir kısım Şâfîîlere göre, belâ ve musîbet anında dahi sabah dışındaki farz namazlarda kunût duası okunmayacağı yönündeki tartışmaların varlığı, kunût duasının okunmamasının câiz/ihtiyarî olduğunu göstermektedir. Nevevî’ye göre en sahih görüş, bir sebep/belâ/musîbet cereyan etmesi halinde kunût duası okumak müstehâbdır. Belâ ve sıkıntı zamanlarında kunût duası okunmasına delil olarak, “Resûlullâh, Bi’ri Ma‘üne olayında hâfiz/kurrâ

69 İbn Nuceym, *el-Bahru’r-Râik*, 2: 47-48.

70 Eserin tam adı, *Ğamzu ‘Uyûni’l-Besâir ‘alâ Mehâsini’l-Eşbâh ve’n-Nezâir* dir. Bk. Ahmet Özel, *Hanefî Fıkıh Alimleri* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006), 146.

71 İbn Nuceym, *el-Bahru’r-Râik*, 2: 47-48.

72 Hattâb, *Mevâhibu’l-Celîl*, 1: 539; Uleyş, *Minehu’l-Celîl*, 1: 259.

73 Cuveynî, *Nihâyetu’l-Metlab*, 2: 187; Ebû Muhammed Huseyn b. Mes‘ûd b. Muhammed el-Ferrâ el-Beğavî, *et-Tehzib fî Fıkhi’l-İmâm eş-Şâfîî*, thk. Âdil Ahmed Abdulmevcûd, Alî Muhammed Mu‘avvid (Beyrût: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1418/1997), 2: 148; ‘İmrânî, *el-Beyân fî’l-Mezhebi’l-İmâmî’s-Şâfîî*, 2: 258; Nevevî, *el-Mecmu‘*, 3: 494; a.mlf., *Ravdatu’l-Tâlibin*, 1: 254; Nevevî, *el-Ezkâr*, 128; Ensârî, *Fethu’l-Vehhâb bi-Şerhi Menheci’l-Tullâb* (b.y.: Dâru’l-Fikr, 1414/1994), 1: 50.

sahabîler şehit edildiklerinde sabah namazının dışında kunût duasını okudu” riwayeti gösterilir.⁷⁴ Kunût duasının okunduğu namaz, akşam ve yatsı namazı gibi sesli kılınan namazlardan ise buradaki kunût duasının hükümü, sabah namazında okunan kunût duasının hükümüyle aynıdır. Şayet kunût öğle ya da ikinci namazında okunuyorsa, gizli veya sesli okunacağı şeklinde iki farklı görüş serdedilmiştir. Ancak yukarıda geçen hadisın gerektirdiği anlam, farz olan bütün namazlarda kunût duasının sesli okunmasının daha iyi olduğu yönündedir.⁷⁵

Hanbelî Mezhebinde. Vitir namazının dışında kunût duası okumak mekruhtur. Ancak, Müslümanların başına belâ ve musîbetler vuku‘ bulduğu zamanlarda kunût duası okunabilir. Çünkü bu süreçler çok çetin geçen zaman dilimleridir ve böyle zamanlarda zorluk ve sıkıntılarn ortadan kalkması için kunût duası okunur. Devlet başkanının/ Halifenin, Müslümanların başlarına gelen bu sıkıntılı süreçlerde özellikle cuma namazı dışındaki farz namazlarda kunût duasını okuması sünnettir. Mezhep içerisinde başka bir görüşte ise, böylesi zamanlarda, o dönemin devlet başkanı ve ordu komutanının kunût duasını okuması gerekmektedir. Bu durumlarda kunût duasını ancak devlet başkanı, ordu komutanı ve devlet başkanının izin ve yetki verdiği kişi okuyabilir. Bunların dışında kimse kunût duası okuyamaz. Mezhepteki muteber görüş bu şekildedir.⁷⁶ Hanbelî mezhebinin bu konudaki delili, “Resûlullâh, bazı Arap kabilelerine bir ay boyunca -rükûdan sonra- kunût duası okudu (beddua etti) ve sonra kunût okumayı terk etti”⁷⁷ ile “Resûlullâh, sabah namazında kunût duasında bir topluluğa dua veya beddua ederdi”⁷⁸ rivayetleridir. Ayrıca bu rivayetlerle aynı doğrultuda uygulama sergileyen Hz. Ömer de sadece sıkıntılı süreçlerde kunût duası okurdu. Keza Hz. Ali kunût duasını okur sonra, “Bu düşmanlarımıza karşı yardım diledik” derdi.⁷⁹ Anlaşılan o ki, Hanbelîler her iki görüşte de, bir devlet başkanı olarak Hz. Muhammed (s.a.v) sünnetine ve onun halifeleri olan Hz. Ömer ile Hz. Alî’nin uygulamalarına bakarak, belâ ve musîbet hallerinde/anlarında kunût duası okuma işinin/görevinin devlet başkanının ihmal etmemesi gereken önemli sünnet olduğuna dikkat çekmektedir.

Mezhepte kunût duası konusunda temas edilen bir başka nokta ise, dua lafızlarının/metninin ne olduğu meselesidir. Bu durumda imâm kunût duasını, Hz.

74 ‘İmrânî, *el-Beyân fi’l-Mezhebi’l-İmâmî’ş-Şâfiî*, 2: 258; Nevevî, *el-Mecmu’*, 3: 494; el-Ensârî, *Fethu’l-Vehhâb bi-Şerhi Menheci’l-Tullâb* (b.y.: Dâru’l-Fikr, 1414/1994), 1: 50.

75 Nevevî, *el-Ezkâr*, 128.

76 İbn Teymiyye, *el-Muharrar*, 1: 90; İbn Muflih, *el-Mubdi’*, 2: 16; Merdâvî, *el-İnsâf*, 2: 175.

77 Bk. Muslim, “Mesâcid,” 676; Nesâî, “Tatbîk,” 26.

78 Bk. Ebu’l-Kâsım Suleymân b. Ahmed et-Taberânî, *el-Mu’cemu’l-Kebîr*, thk. Hamdî b. Abdilmeccid es-Selefi (Kahire: Mektebetu İbn Teymiyye, ts.), 11: 146. (nr:11316).

79 İbn Kudâme, *el-Muğni*, 2: 115; İbn Muflih, *el-Mubdi’*, 2: 16, Buhûtî, *Şerhu Munteha’l-İrâdât*, 1: 267; Buhutî, *Keşşâfu’l-Kınâ’ ‘an Metni’l-İknâ’* (b.y.: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, ts.), 1: 421.

Peygamber ve sahabeden rivayet edilen şekliyle okumalıdır. Hz. Ömer'den gelen rivayete göre, Resûlullâh, kunût duasında şöyle demiştir:

اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ، وَأَلْفَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ، وَأَصْلِحْ ذَاتَ بَيْنِهِمْ وَأَنْصُرْهُمْ عَلَى عَدُوِّكَ وَعَدُوِّهِمْ، اللَّهُمَّ الْعَنْ كَفْرَةَ أَهْلِ الْكِتَابِ، الَّذِينَ يَكْذِبُونَ رُسُلَكَ، وَيُقَاتِلُونَ أَوْلِيَاءَكَ، اللَّهُمَّ خَالَفْ بَيْنَ كَلِمَتِهِمْ وَرَزَلْ أَقْدَامَهُمْ وَأَنْزِلْ بِهِمْ بِأَسْكَ الَّذِي لَا يُرَدُّ عَنْ الْقَوْمِ الْمُجْرِمِينَ اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْتَعِينُكَ.⁸⁰

Müslümanların geçirdiği sıkıntılı süreçlerde sesli kılınan namazlarda kunût duasının da sesli olarak okunması ve okuyan kimsenin de sesini yükseltmesi sünnettir.⁸¹

Sabah ve vitir namazında olduğu gibi, belâ ve musîbet zamanlarında kunût duası okunmasının hükmü hakkında da fakihler arasında fikir birliği olmadığını daha önce de ifade etmiştik. Esasında mezhepler, lafız farklılıklarına rağmen Resûlullâh ve sahabeden gelen farklı kunût dualarının varlığını; belâ, fitne ve sıkıntı dönemlerinde kunût duası okunduğunu kabul etmekle birlikte hangi namazda, namazın neresinde, hangi lafız kalıplarıyla ve nasıl okunduğu hususunda ihtilaf etmişlerdir. Söz gelimi, kunût duasının vitir namazı haricinde yalnızca fitne, belâ vb. sıkıntılı dönemlerde okunması Hanefîlerde câiz, Hanbelîlerde ise kerahetle câizdir. Dahası Hanbelîlerin muteber görüşüne göre, bu gibi zamanlarda özellikle Cuma namazı dışındaki namazlarda devlet başkanı, ordu komutanı ve devlet başkanının yetki/izin verdiği hariç kimse kunût okuyamaz. Mâlikîlerdeki meşhur görüşe göre, böyle sıkıntılı ve zor zamanlarda kunût duası sadece sabah namazında okunur. Şâfiî mezhebinde çoğunluğun kabul ettiği görüşe göre, bu gibi zamanlarda farz namazların tümünde kunût duası okunur.

İhtilaflar ve Bunların Değerlendirilmesi

Yukarıda, kunût duasıyla ilgili rivayetlere ve bu rivayetlerin nakline bağlı olarak oluşan mezhebî/ictihâdî farklılıklara ve tartışmalı görüşlere ayrıntılı bir şekilde yer verildi, konu hakkında öne sürülen görüşler, hüküm açısından değerlendirildi. Ne var ki, bundan sonra bir çözüm önerisi ortaya koymak gerekmektedir. Çünkü ülkemizde özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde yaygın olan Hanefî ve Şâfiî mezheplerinde kunût duasının okunması ile ilgili bir takım görüş farklılıklarının olması bu iki mezhebe mensup Müslümanlar arasında câmi içerisinde cemaatle namaz kılma esnasında zaman zaman anlaşmazlıklara sebep olmaktadır. İşte ortaya konulacak hüküm, söz konusu anlaşmazlıkların giderilmesi açısından da büyük önem arz etmektedir. Dolayısıyla bu başlık altında, konuyu dört mezhep açısından ana hatlarıyla ele alacak ve bir değerlendirme yapmaya çalışacağız.

80 İbn Kudâme, *el-Muğni*, 2: 115.

81 İbn Muflih, *el-Mubdi* ' , 2: 17; Buhûtî, *Şerhu Munteha'l-İrâdât*, 1: 267; Buhûtî, *Keşşâfu'l-Kinâ'an Metni'l-İknâ* ' , 1: 421-422.

Hanefî Mezhebi

Hanefî mezhebine göre, Hanefî birisinin vitir namazında (rükûdan sonra olsa bile) kunût okuyan Şâfiî bir imâma uymasında fikhî açıdan herhangi bir sorunun olmadığı ittifakla kabul edilen bir husustur. Esasında kunût hakkında Hanefîler ile Şâfiîler arasındaki tartışma sabah namazında mevcuttur. Ebû Hanîfe ve İmâm Muhammed göre, sabah namazında kunût duası okunması ile ilgili hadisin hükmü mensûh olduğundan nesh olan bir konuda farklı mezhepten olanların birbirine tâbi‘ olması (*mutâba‘ât*) mümkün/doğru değildir. Dolayısıyla Hanefî olan bir kimsenin sabah namazında kunût duasını okuyan Şâfiî bir imâma uyamayacağı, böyle bir durumun vuku bulması halinde ise tâbi‘ olan kişinin kunûta uymayıp susması gerektiği görüşündedir. Fakat Ebû Yûsuf, Tarafeyn’e muhalefet ederek kanaatini şöyle delillendirmiştir; kunût duası ictihâdî/ihtilâfî bir meseledir. Oysa imâma uymak ittifakla kabul edilen bir husustur. Dolayısıyla burada, farklı mezhebe mensup olanlar için asıl olan (kural) birbirine uymak(*mutâbaat*)tır. Diğer bir ifade ile kesin ve belli (katî/yakîn) olan bir şey, şüpheli (zannî/şekk) olan ile terk edilemez. Şu halde, deliller nazarında Hanefî olan bir cemaat sabah namazında kunût duasını okuyan Şâfiî bir imâma uyar.⁸²

Mâlikî Mezhebi

Mâlikî mezhebinde kunût duasını okumak, yalnızca sabah namazında ve gizli olmak şartıyla sünnet olup vitir ve diğer namazlarda zaruret olmaksızın okumak sünnet değildir. Bununla birlikte kişi kunût okusa namazı bozulmaz. Söz gelimi kunût duasını sesli okuyan Şâfiî bir imâma, Mâlikî mezhebine mensup birisi tâbi‘ olursa imâmın duasına yalnızca âmin der ve onun kunûtuna iştirak etmez. Eğer imâmın kunûtuna eşlik eder kunûtu okursa, bu yaptığı cahilce bir davranış olur. Mâlikî mezhebinden birisi, Şâfiî olan bir imâmın “فَأِنَّكَ تَقْضِي وَلَا يُقْضَى عَلَيْكَ” duasına iştirak eder ve o da söylerse yaptığı bu eylem güzel olarak addedilmiştir. Çünkü kişinin üzerine âmin dediği dua kısmı sona ermiş ve bundan dolayı kunût duasını okumasına engel teşkil edecek bir şey kalmamıştır.⁸³

82 Burhânuddîn Ebû'l-Me'âlî Mahmûd b. Ahmed b. Abdilazîz el-Buhârî, *el-Muhîtu'l-Burhânî fi'l-Fikhi'n-Nu'mânî*, thk. Abdülkerîm Sâmî el-Cundî (Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1424/2004), 1: 472; Fahrüddîn Usmân b. Alî ez-Zeyla'î, *Tebyînu'l-Hakâik Şerhu Kenzi'd-Dekâik* (eş-Şelebî'nin Haşiyesi ile birlikte) (Kâhire: el-Matba'atu'l-Kübrâ el-Emîriyye, 1313/1895), 1: 171; Ekmeluddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Mahmûd el-Bâbertî, *el-İnâye Şerhu'l-Hidâye* (b.y.: Dâru'l-Fikr, ts.), 1: 435; Muhammed b. Ferâmuz b. Alî Mollâ Husrev, *Duraru'l-Hukkâm Şerhu Ğureri'l-Ahkâm* (b.y.: Dâru lhyâi'l-Kütübî'l-'Arabiyye, ts.), 1: 113-114; İbn Nuceym, *el-Bahru'r-Râik*, 2: 48; Şeyhzâde (Dâmâd Efendi), *Mecma'u'l-Enhur*, 1: 129-130.

83 Hattâb, *Mevâhibu'l-Celîl*, 1: 539; Abdalbâkî b. Yûsuf b. Ahmed el-Mısırî ez-Zerkânî, *Şerhu'z-Zerkânî 'alâ Muhtasari Halîl*, tsh. ve Zabt: Abdüsselâm Muhammed Emîn (Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1422/2002), 1: 374; Şihâbuddîn Ahmed b. Ğuneym/Ğanîm b. Sâlim b. Mihnâ en-Nefrâvî, *el-Fevâkihu'd-Devvânî 'alâ Risâle İbni Ebî Zeyd el-Kayravânî* (b.y.: Dâru'l-Fikr, 1415/1995), 1: 186.

Şâfiî Mezhebi

Sabah namazında, Şâfiî bir kişi, Hanefî olan imâma uyarsa, Şâfiî olanın, kunût duasını okusa bile, kendi selâmından hemen önce ve imâmın selâmından sonra sehiv secdesi yapması sünnettir. Çünkü me'mûmun yaptığı bu secde, Hanefî imâmın kunûtu terk etmesi sebebiyle yapılmıştır. Sabah namazında olan Şâfiî bir kimse farklı mezhepten imâma uymuş olsa, kunût okusun ya da okumasın, imâmın okuması halinde o da okumuş sayıldığından sehiv secdesi yapmak zorunda değildir. Ayrıca Şâfiî mezhebine göre, sabah namazında Hanefî imâma tabi olan Şâfiî birisi kunût duasını okuyabiliyor ve birinci secdeye de yetişebiliyor ise böyle yapmalıdır. Şayet secdeye yetişememe ihtimali varsa kunût duası okumaz. Ancak bu iki durumda, me'mûm, muteber/mutemet görüşe göre imâmın selâmından sonra sehiv secdesi yapmalıdır.⁸⁴

Hanbelî Mezhebi

Hanbelî mezhebinde vitir namazı dışında -ve bir de belâ ve musîbet zamanlarında devlet başkanı ve onun yetki verdiği kişilerin okuması hariç-, kunût duası okunmasının uygun görülmediği yönündeki hüküm daha önce ifade edilmişti. Dolayısıyla sabah namazında, belâ ve musîbet dönemlerinde kunût duası okuyan bir imâmın arkasında namaz kılan Hanbelî bir kimse, imâma uyar, imâmın okuduğu kunûtu işitiyorsa icabet edip âmin der, işitmediği durumda ise kendisi dua eder. Hanbelî mezhebinde esas alınan bu görüş; imâm, ictihâda cevaz/ruhsat verilen alanla ilgili bir fiil gerçekleştirdiği zaman, bu durumda me'mûm, "imâmın yaptığı eyleme tâbi" olur ve bunda bir sakınca söz konusu olmaz" kuralına dayanır.⁸⁵

84 Şihâbuddîn Ahmed b. Muhammed b. Alî İbn Hacer el-Heytemî, *Tuhfetu'l-Muhtâc fî Şerhi'l-Minhâc* [eş-Şirvânî'nin hâşiyesi (*Hâşiyetu's-Şirvânî*) ve İbn Kâsım el-'Abbâdî'nin hâşiyesi (*Hâşiyetu'l-'Abbâdî*) ile birlikte] tsh. Alî Udde (Mısır: el-Mektebetu't-Ticâriyyetu'l-Kübrâ, 1357/1983), 2: 197; Şemsuddîn Muhammed b. Ebî'l-Abbâs Ahmed b. Hamza b. Şihâbiddîn er-Remlî, *Nihâyetu'l-Muhtâc ilâ Şerhi'l-Minhâc* (eş-Şebrâmelîsî ve el-Mağribî er-Reşîdî'nin hâşiyeleriyle), (Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1404/1984), 2: 68; Suleymân b. Muhammed b. Ömer el-Buceyramî, *Hâşiyetu'l-Buceyramî alâ'l-Hatîb/Tuhfetu'l-Habîb 'alâ Şerhi'l-Hatîb* (b.y.: Dâru'l-Fikr, 1415/1995), 2: 106; Ebû Bekr Osmân b. Muhammed Şettâ el-Bekrî ed-Dimyâtî, *I'ânetu'l-Tâlibîn 'alâ Halli Elfâzı Fethi'l-Mu'in* (b.y.: Dâru'l-Fikr, 1418/1997), 1: 230.

85 Ebû Abdillâh Şemsuddîn Muhammed b. Makdisî er-Râmînî İbn Muflih, *Kitâbu'l-Furû' (el-Furû') ve Tashîhu'l-Furû'*, thk. Abdullâh b. Abdulmuhsin et-Turkî (b.y.: Muessesetu'r-Risâle, 1424/2003), 1: 366; Merdâvî, *el-İnsâf*, 2: 174; Ebu'n-Necâ Şerefuddîn Mûsâ el-Haccâvî, *el-İkna' fî Fikhi'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, thk. Abdullatîf Muhammed Mûsâ es-Subkî (Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, ts.), 1: 145; Buhûtî, *Şerhu Munteha'l-İrâdât*, 1: 242; Buhûtî, *Keşşâfu'l-Kınâ' 'an Metni'l-İknâ'*, 1: 421; Abdurrahmân b. Muhammed b. Kâsım en-Necdî, *Hâşiyetu'r-Ravdi'l-Murbi' Şerhu Zâdi'l-Mustakni'* (b.y.: y. y., 1397/1977), 2: 199.

Özetle, kunût duasının okunduğu cemaatle kılınan namazlarda, kunûta dair meselelerde farklı görüşlere sahip mezhep mensuplarının birbirlerine tâbi‘ olmadıkları görülmektedir. Söz gelimi vitir namazı dışında kunût okumayı meşru/câiz görmeyen Hanefî mezhebinde, Hanefî birinin vitir namazı dışında kunût okuyan Şâfiî bir imâma; kunût duasını sadece sabah namazında ve gizli okumak şartıyla sünnet kabul eden Mâlikî mezhebinde Mâlikî birisinin kunût duasını sesli okuyan Şâfiî bir imâma; sabah namazında kunût okumayı gerekli gören Şâfiî mezhebinde, Şâfiî birinin, sabah namazında kunût okumayan Hanefî bir imama tâbi‘ olmaması, mensubu oldukları mezheplerin ictihâdlarının bir gereğidir. Şu da var ki, cemaatle namaz kılmanın, tüm mezheplerin ittifakla kabul ve tavsiye ettiği bir husus olması itibariyle, “kat‘inin zannîye tercihi” ilkesi gereği ve cemaate engel olan ictihâdlar yerine mezhepteki mutedil görüşleri almak suretiyle imâma uyma/ cemaat olma yoluna gidilmesinin ümmet anlayışına daha muvafık olduğu açıktır.

Sonuç

Klasik eserlerinin kaleme alındığı dönemden günümüze kadar tüm kaynaklarda ve fikhî mezhep kitaplarında kunût duası konusu tartışılmış, hakkında farklı görüşler serdedilmiştir. Dört mezhebin, ictihâd sahasına dâhil olan bu konu etrafında ortaya koyduğu görüşler/hükümler, üç farklı noktada toplanmıştır. Bunlar sabah namazı, vitir namazı ve Müslümanların geçirdiği sıkıntılı süreçler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Dört mezhep tarafından kabul edilen ortak görüş şudur: Kunût duası, Resûlullâh’tan gelen rivayetler bağlamında değerlendirildiğinde hüküm açısından müekked sünnettir. Dolayısıyla kunût duasının okunması üzerinde mezheplerin ittifak ettiğini söylemek mümkündür. Ancak kunût duasının nerede ve ne zaman okunacağı yönünde mezhepler farklı görüşlere sahiptir. Dört mezhep, kunût duasının vitir namazında okunmasında büyük oranda aynı hükme varmış, fakat vitrin dışında Hanefî, Mâlikî ve Hanbelî mezhepleri kunût duasının yer ve zamanını daha sınırlı tutma yönünde kanaat belirtmişlerdir. Şâfiî mezhebi ise, diğer mezheplerin aksine, her üç yerde de kunût duasının okunabileceği hükmüne varmıştır.

Ülkemizin Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde, Hanefîler ve Şâfiîler, kunût duasına dair rivayet farklılıklarını ve bu farklılıklara bağlı olarak ortaya konulan ictihâdları/görüşleri gerekçe göstererek farklı mezhepten imâma tâbi‘ olmadıklarına ve bu durumun cemaatle namaz kılma ibadetinin ikâmesine engel olduğuna tanıklık edilmektedir. Bu sebeple, söz konusu bölgelerde, kunût duası gibi ictihâdî alanla ilgili bir meselede cereyan eden bir takım görüş ayrılıklarının olduğu açıktır.

Bu makalenin hedeflerinden biri de, sorun gibi gözükken ve Müslümanların, İslâm birliği (vahdet) anlayışına uygun olmayan mezkûr tartışmaların ortadan kaldırılmasına katkı sağlamaktır. Bu maksatla, mevcut ictihâd zenginliğinin doğurduğu çözüm önerilerine delilleriyle yer verilmiştir.

Delillerin ve görüşlerin değerlendirilmesi ile elde edilen netice şudur: Dışarıdan bakıldığında, câmi cemaati arasında zuhur eden ve din adına zarar olarak gözükken bu olayın çözümü bizce iki şekilde mümkündür. Birincisinde; Hanefî mezhebinden olanların İmâm Ebû Yûsuf'un görüşüne göre hareket etmesi ve kunût duası okuyan Şâfiî bir imâma mutlaka uyması gerekir. İkincisinde ise, sabah namazında Hanefî olan bir imâmın arkasında namaz kılan Şâfiî bir kimsenin de kunût okumaması veya ilk secdeyi kaçırmayacaksa okuması ve sonunda sehiv secdesi yapması gerekir.

Şu halde, namaz içerisinde kunût duasının okunması ile ilgili görüş ayrılıklarının, namazın cemaatle kılınmasına engel olmadığı, bu sebeple görüş ayrılıklarının, mezhepler arasında bir çatışmaya dönüştürülmemesi ve Müslümanların cemaat ruhuna zarar verecek seviyeye getirilmemesi gerektiği düşüncesi ön planda olmalıdır.

Kaynakça/References

- ‘Adevî, Ebû'l-Hasen Alî b. Ahmed Mukrim es-Sa‘îdî. *Hâşiyetu'l-'Adevî 'alâ Kifâyeti't-Tâlîbi'r-Rabbânî*. Thk. Yûsuf Muhammed el-Bukâî. b.y.: Dâru'l-Fikr, 1415/1994.
- Bâbertî, Ekmeluddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Mahmûd. *el-'Înâye Şerhu'l-Hidâye*. b.y.: Dâru'l-Fikr, ts.
- Beğavî, Ebû Muhammed Huseyn b. Mes‘ûd b. Muhammed el-Ferrâ. *et-Tehzîb fî Fikhi'l-İmâm eş-Şâfiî*. Thk. Âdil Ahmed Abdulmevcûd ve Alî Muhammed Mu‘avvid. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1418/1997.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Huseyn b. Alî. *es-Sunenu'l-Kübrâ*. Thk. Muhammed Abdulkadir Atâ. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1424/2003.
- Buceyramî, Suleymân b. Muhammed b. Ömer. *Hâşiyetu'l-Buceyramî'alâ'l-Hatîb/Tuhfetu'l-Habîb 'alâ Şerhi'l-Hatîb*. b.y.: Dâru'l-Fikr, 1415/1995.
- Buhârî, Burhânuddîn Ebû'l-Me‘âlî Mahmûd b. Ahmed b. Abdilazîz. *el-Muhîtu'l-Burhânî fî'l-Fikhi'n-Nu'mânî*. Thk. Abdulkarîm Sâmî el-Cundî. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1424/2004.
- Buhûtî, Mansûr b. Yûnus. *Şerhu Munteha'l-İrâdât*. ‘Âlemu'l-Kütüb, 1414/1993.
- Buhûtî, Mansûr b. Yûnus. *Keşşâfu'l-Kınâ' 'an Metni'l-İknâ'*. b.y.: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.
- Cuveynî, İmâmu'l-Harameyn Abdulmelik b. Abdillâh b. Yûsuf. *Nihâyetu'l-Metlab fî Dirâyeti'l-Mezheb*. Thk. Abdulazîm Mahmûd ed-Dîb. b.y.: Dâru'l-Minhâc, 1428/2007.
- Dimyâtî, Ebû Bekr Osmân b. Muhammed Şettâ el-Bekrî. *İ‘ânetu't-Tâlîbîn 'alâ Halli Elfâzı Fethi'l-Mu‘în*. 4 Cilt. b.y.: Dâru'l-Fikr, 1418/1997.
- Döndüren, Hamdi. “Kunût”. *İslam'da İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*. 3: 82-84. İstanbul: İFAV Yayınları, 1997.

- Ebû Dâvûd, Suleymân b. el-Eş'as b. el-Ezdî es-Sicistânî. *Sunenu Ebî Dâvûd*. Thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd. Beyrût: el-Mektebetu'l-'Asriyye, ts.
- Ebû Habîb, Sa'âdî. *el-Kâmûsu'l-Fikhî*. Dımaşk: Dâru'l-Fikr, 1408/1988.
- Ensârî, Ebû Yahyâ Zekerıyyâ b. Muhammed. *Esna'l-Metâlib fî Şerhi Ravdi't-Tâlib*. b.y.: Dâru'l-Kütübi'l-İslâmiyye, ts.
- Ensârî, Ebû Yahyâ Zekerıyyâ b. Muhammed. *Fethu'l-Vehhâb bi Şerhi Menheci't-Tullâb*. b.y.: Dâru'l-Fikr, 1414/1994.
- Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed. *ez-Zâhir fî Ğaribi Elfâzi's-Şâfiî*. Thk. Mes'ad Abdulhamîd es-Sa'denî. b.y.: Dâru't-Talâ'î, ts.
- Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed. *Tehzîbu'l-Luĝa*. Thk. Muhammed Mur'ib. b.y.: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 2001.
- Haccâvî, Ebu'n-Necâ Şerefuddîn Mûsâ. *el-İkna' fî Fikhî'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*. Thk. Abdullatîf Muhammed Mûsâ es-Subkî. Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, ts.
- Haskefî, Muhammed b. Alî b. Muhammed. *ed-Durru'l-Muntekâ Şerhu'l-Multekâ*. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1419/1998.
- Hattâb, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdurrahman er-Ru'aynî. *Mevâhibu'l-Celîl fî Şerhi Muhtasari Halîl*. b.y.: Dâru'l-Fikr, 1412/1992.
- İbn Allân, Muhammed Alî b. Muhammed Allân el-Bekrî es-Sıddîkî. *el-Futuhâtu'r-Rabbâniyye 'ale'l-Ezkârî'n-Neveviyye*. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1425/2004.
- İbn Cuzey, Ebu'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Gırnâtî. *el-Kavânînu'l-Fıkhıyye*. b.y.: y.y, t.s.
- İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed. *el-Musanneffî'l-Ehâdisi ve'l-Âsâr*. Thk. Kemâl Yûsuf el-Hût. Riyâd: Mektebetu'r-Ruşd, ts.
- İbn Ebî Taĝlib, Abdulkâdir b. Ömer b. Sâlim eş-Şeybânî. *Neylu'l-Meârib bi Şerhi Delîli't-Tâlib*. Thk. Muhammed Suleyman el-Eşkar. Kuveyt: Mektebetu'l-Felâh, 1403/1983.
- İbn Hacer el-Heytemî, Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Alî. *Tuhfetu'l-Muhtâc fî Şerhi'l-Minhâc [eş-Şirvânî'nin hâşiyesi (Hâşiyetu's-Şirvânî) ve İbn Kâsım el-'Abbâdî'nin hâşiyesi (Hâşiyetu'l-'Abbâdî) ile birlikte]*. Tsh. Alî Udde, el-Mektebetu't-Ticâriyyetu'l-Kübrâ. Mısır: y.y., 1357/1983.
- İbn Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed. *Musnedu'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*. Thk. Şu'ayb el-Arnâvût-'Âdil Murşid. b.y.: Muessesetu'r-Risâle, 1421/2001.
- İbn Hibbân, Ahmed b. Muhammed b. Ma'bed et-Temîmî el Bustî. *es-Sahih*. Der. el-Emîr Alâuddîn Alî b. Belbân. *el-İhsân fî Takribi Sahihi İbn Hibbân*, Thk. Şu'ayb Arnâvût. Beyrût: Muessesetu'r-Risâle, 1414/1993.
- İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvafâkuddîn Abdullâh. *el-Muĝnî*. Kâhire: Mektebetu'l-Kâhire, ts.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid el-Kazvînî. *Sunenu İbni Mâce*. Thk. Muhammed Fuâd Abdalbâkî. b.y.: Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-'Arabiyye, ts.
- İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemâluddîn Muhammed b. Mukerrem el-İfrîkî el-Mısrî. *Lisânu'l-'Arab*. Beyrût: Dâru Sadr, h.1414.
- İbn Muflih, Ebû Abdillâh Şemsuddîn Muhammed b. Makdisî er-Râmînî. *Kitâbu'l-Furû' (el-Furû') ve Tashihu'l-Furû'*. Thk. Abdullâh b. Abdulmuhsin et-Turkî. b.y.: Muessesetu'r-Risâle, 1424/2003.
- İbn Muflih, Ebû İshâk İbrâhîm b. Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed. *el-Mubdi' fî Şerhi'l-Mukni'*. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1418/1997.

- İbn Nuceym, Zeynuddîn (Zeynulâbidîn) b. İbrâhîm b. Muhammed. *el-Bahru'r-Râik Şerhu Kenzi'd-Dekâik* [İbn Âbidîn'in hâşiyesi (Minhatu'l-Hâlik) ve et-Tûrî'nin tekmilesi ile birlikte]. b.y.: Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmî, ts.
- İbn Teymiye, Mecduddîn Ebu'l-Berekât Abdusselâm b. Abdillâh el-Harrânî. *el-Muharrarfî'l-Fikhi 'alâ Mezhebi'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*. Riyâd: Mektebetu'l-Me'ârif, 1404/1984.
- İbn Teymiye, Takiyuddîn Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Abdilhalîm el-Harrânî. *Câmi'u'r-Resâil*. Thk. Muhammed Reşâd Sâlim. Riyâd: Dâru'l-'Atâ, 1422/2001.
- İmrânî, Ebu'l-Huseyn Yahyâ b. Ebi'l-Hayr b. Sâlim. *el-Beyân fi'l-Mezhebi'l-İmâmi's-Şâfi*. Thk. Kâsım Muhammed en-Nûrî. Cidde: Dâru'l-Minhâc, 1421/2000.
- Kâdî, Ebû Muhammed Abdulvehhâb b. Alî b. Nasr el-Bağdâdî. *el-İşrâf 'alâ Nuketi Mesâili'l-Hilâf*. Thk. el-Habîb b. Tâhir. b.y.: Dâru İbn Hazm, 1420/1999.
- Kâsânî, 'Alâuddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd. *Bedâi'u's-Sanâi' fi Tertibi's-Şerâi'*. b.y. : Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1406/1986.
- Koçak, Muhsin. "Kunut". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 26:380. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Mahmutoğlu, Yakup. "Hastanın Farz Namazları Oturarak Kılması Meselesi (Hanefî Mezhebi Bağlamında Bir İnceleme)". *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*. 22 (Ekim 2013): 389-401.
- Mâverîdî, Ebû'l-Hasan Alî b. Muhammed. *el-Hâvi'l-Kebîr fi Fikhi Mezhebi'l-İmâm eş-Şâfi*. Thk. Alî Muhammed Mu'avvid ve Âdil Ahmed Abdulmevcûd. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1491/1999.
- Mehdevî, Ebu't-Tâhir İbrâhîm b. Abdissamed b. Beşîr et-Tenûhî. *et-Tenbih 'alâ Mebâdi't-Tevcih-Kısmu'l-İbâdât*. Thk. Muhammed Bilhisân. Beyrût: Dâru İbn Hazm, 1428/2007.
- Menbecî, Ebû Muhammed Alî b. Zekeriyâ b. Mes'ûd el-Hazrecî. *el-Lubâb fi'l-Cem'i beyne's-Sunneti ve'l-Kitâb*. Thk. Muhammed Fadl Abdulazîz el-Murâd. Dımaşk: Dâru'l-Kalem, 1414/1994.
- Merdâvî, Ebû'l-Hasan Alâuddîn Alî b. Suleymân b. Ahmed. *el-İnsâf fi Ma'rifeti'r-Râcih mine'l-Hilâf*. b.y.: Dâru't-Turâsi'l-Arabî, ts.
- Molla Husrev, Muhammed b. Ferâmuz b. Alî. *Duraru'l-Hukkâm Şerhu Ğururi'l-Ahkâm*. b.y.: Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, ts.
- Munzirî, el-Hâfiz Zekiyuddîn Abdulazîm. *Muhtasarı Sahihi Muslim*. Thk. Usâmeddîn es-Sabâbetî. Kâhire: Dâru'l-Hadîs, 1423/2004.
- Muslim, Ebu'l-Huseyn b. el-Haccâc. *Sahihu Muslim*. Thk. Muhammed Fuâd Abdulbâkî. Beyrût: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, ts.
- Necdî, Abdurrahmân b. Muhammed b. Kâsım. *Hâşiyetu'r-Ravdi'l-Murbi' Şerhu Zâdi'l-Mustakni'*. b.y.: y.y., 1397/1977.
- Nefrâvî, Şihâbuddîn Ahmed b. Ğuneym/Ğanîm b. Sâlim b. Mihnâ. *el-Fevâkihu'd-Devvânî 'alâ Risâle İbni Ebî Zeyd el-Kayravânî*. b.y.: Dâru'l-Fikr, 1415/1995.
- Nesâî, Ebû Abdîrrahmân b. Şuayb b. Alî b. Sinan. *Sunenu'n-Nesâî (es-Suğrâ)*. Thk. Abdulfettâh Ebû Ğudde. Haleb: Mektebetu'l-Matbû'âti'l-İslâmiyye, 1406/1986.
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ. *Tahriru Elfâzi't-Tenbih*. Thk. Abdulġanîed-Dakr. Dımaşk: Dâru'l-Kalem, 1407/1987.
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ. *el-Ezkâr*. Thk. Muhyiddin Mestû. Dımaşk-Beyrût: Dâru İbn Kesîr, 1410/1990.

- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ. *Ravdatu't-Tâlibîn ve Umdetu'l-Muftîn*. Thk. Zuheyr eş-Şâviş. Beyrût-Dimaşk-Ummân: el-Mektebetu'l-İslâmî, 1411/1991.
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ. *el-Mecmu' Şerhu'l-Muhezzeb* (es-Subkî ile el-Mutî'î'nin Tekmilesi ile birlikte). b.y.: Dâru'l-Fikr, ts.
- Özel, Ahmet. *Hanefî Fıkıh Alimleri*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006.
- Remlî, Şemsuddîn Muhammed b. Ebî'l-Abbâs Ahmed b. Hamza b. Şihâbiddîn. *Nihâyetu'l-Muhtâc ilâ Şerhi'l-Minhâc* (eş-Şebrâmelîsî ve el-Mağribî er-Reşîdî'nin haşiyeleriyle). Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1404/1984.
- Rabât, Hâlid - 'İd, Seyyid İzzet. *el-Câmi 'li 'Ulûmi'l-İmâm Ahmed*. Mısır: Dâru'l-Felâh, 1430/2009.
- Rûyânî, Ebu'l-Muhâsin Abdulvâhid b. İsmâil. *Bahru'l-Mezheb*. Thk. Târik Fethî es-Seyyid. b.y.: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2009.
- Semerkindî, Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed b. Ebî Ahmed. *Tuhfetu'l-Fukahâ*. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1414/1994.
- Serahsî, Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl. *el-Mebsût*. Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, 1414/1993.
- Şeyhzâde (Dâmâd Efendi), Abdurrahmân b. Muhammed b. Suleymân. *Mecma'u'l-Enhur fi Şerhi'l-Multeka'l-Ebhur*. b.y.: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, ts.
- Şîrâzî, Ebû İshâk İbrâhîm b. Alî b. Yûsuf. *el-Muhezzeb fi Fikhi'l-İmâm eş-Şâfiî*. b.y.: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.
- Şîrbînî, Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb. *el-İknâ' fi Elfâzi Ebî Şucâ'*. Thk. Mektebetu'l-Buhûsve'd-Dirâsât. Beyrût: Dâru'l-Fikr, ts.
- Şurunbulâlî, Ebu'l-İhlâs Hasan b. Ammâr b. Alî. *Merâki'l-Felâh Şerhu Nûri'l-İzâh*. b.y.: el-Mektebetu'l-'Asriyye, 1425/2005.
- Taberânî, Ebu'l-Kâsım Suleymân b. Ahmed. *el-Mu'cemu'l-Kebîr*. Thk. Hamdî b. Abdilmecîd es-Selefî. Kahire: Mektebetu İbn Teymiyye, ts.
- Tağlibî, Ebû Muhammed Abdulvehhâb b. Alî b. Nasr. *el-Ma'üne 'alâ Mezhebi 'Âlimi'l-Medîne*. Thk. Hamîş Abdulhak. Mekke: el-Mektebetu't-Ticâriyye, ts.
- Tahtâvî, Ahmed b. Muhammed b. İsmâil el-Hanefî. *Hâşiyetu't-Tahtâvî 'alâ Merâki'l-Felâh Şerhi Nûri'l-İzâh*. Thk. Muhammed Abdulazîz el-Hâlidî. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1418/1997.
- Tirmîzî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ Sevre İbn Mûsâ. *Câmi'u'l-Tirmîzî*. Thk. Ahmed Muhammed Şakir, Muhammed Fuâd Abdalbâkî, İbrahim 'Atveh. Mısır: Mektebetu ve Matbaatu Mustafâ el-Bâbî el-Halebî, 1395/1975.
- Uleyş, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed. *Minehu'l-Celîl Şerhu Muhtasari Halîl*. Beyrût: Dâru'l-Fikr, 409/1989.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdî. *Hak Dini Kur'an Dili*. b.y.: Eser Neşriyat, 1971.
- Zerkânî, Abdalbâkî b. Yûsuf b. Ahmed el-Mısrî. *Şerhu'z-Zerkânî 'alâ Muhtasari Halîl*. Tsh. ve Zabt: Abdusselâm Muhammed Emîn. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1422/2002.
- Zeyla'î, Fahruddîn Usmân b. Alî. *Tebyînu'l-Hakâik Şerhu Kenzi'd-Dekâik* (eş-Şelebî'nin Haşiyesi ile birlikte). Kâhire: el-Matba'atu'l-Kubrâ el-Emîriyye, 1313/1895.